

Izvještaj

NOT – Nasilje ostavlja tragove – zvoni za nenasilje – Iskustva i stavovi stručnih suradnika, nastavnika i učenika vezana uz vršnjačko nasilje

Pripremljeno za: Centar za mirovne studije
Datum: 02.04.2014.

SADRŽAJ

1 Uvod	3
1.1 Ciljevi istraživanja.....	3
2 Metodologija	4
2.1 Struktura sudionika kvalitativnog istraživanja	5
Stručni suradnici i nastavnici	6
3 Rezultati istraživanja	7
3.1 Vršnjačko nasilje	7
3.1.1 Koji oblici ponašanja su nasilje.....	7
3.1.2 Oblici nasilja	8
3.1.3 Sudionici i mjesto nasilja	11
3.1.4 Obilježja sudionika nasilja i mogući uzroci nasilja	14
Obilježja djece koja su izvršila nasilje	14
Obilježja djece žrtava nasilja	17
3.1.5 Percepcija polarizacije učenika s obzirom na pojedina obilježja.....	19
Socio-ekonomski status	19
Nacionalnost	20
Učenici s posebnim (obrazovnim) potrebama	22
3.1.6 Uloga obitelji i društva	24
Obitelj	24
Društvo.....	28
3.2 Uloga škole u vršnjačkom nasilju	30
3.2.1 Uobičajena praksa i preventivni programi	31
Uobičajena praksa.....	31
Oblici prevencije.....	35
3.2.2 Primjeri uspješnog rješavanja i „dobre“ prakse	37
Percepcija prisutnosti nasilja kao problema	44
Suradnja s roditeljima.....	46
Izazovi unutar škola.....	49
4 Zaključci	59

1 Uvod

Centar za mirovne studije je od agencije Ipsos Puls naručio provođenje kvalitativnog istraživanja upotrebom metode dubinskih intervjua i fokus grupa (grupnih diskusija na ciljanim skupinama sudionika). Istraživanje se provodi u okviru projekta „Nasilje ostavlja tragove – zvoni za nenasilje“.

Kvalitativno istraživanje metodom dubinskih intervjua i fokus grupa provedeno je na tri lokacije: Zagreb, Lika te zapadna Slavonija. Ukupno je provedeno 18 dubinskih intervjua sa stručnim suradnicima u osnovnim i srednjim školama s područja koji su uključeni u projekt. Fokus grupe su također održane na istom lokacijama, a sudionici su bili nastavnici.

1.1 Ciljevi istraživanja

Glavni cilj istraživanja jest ispitati stavove ciljnih skupina o sljedećim temama:

- Vršnjačko nasilje
- Oblici vršnjačkog nasilja
- Mjesto i sudionici nasilja
- Uloga obitelji i društva
- Mogući uzroci nasilja
- Uobičajena praksa i preventivni programi
- Primjeri uspješnog rješavanja
- Primjeri manje uspješnih situacija
- Poteškoće i izazovi u radu
- Preporuke za daljnji rad

Kako bi se realizirali navedeni ciljevi istraživanja, odnosno kako bi prikupili informacije koje je naručitelj tražio, Centar za mirovne studije je u suradnji s Savjetovalištem “Luka Ritz” pripremio posebne vodiče za fokus grupe i dubinske intervjue na osnovu kojeg su one i održane. Centar za mirovne studije je zajedno sa svojim partnerima (Savjetovalište i Istraživačko- obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo FFZG-a) na projektu proveo dubinske intervjue i fokus grupe.

Kvalitativno istraživanje provedeno je u periodu od 21. siječnja do 13. veljače 2014. godine.

2 Metodologija

Istraživanje je provedeno korištenjem kvalitativne metodologije: metodom dubinskih intervjua i fokus grupa (grupnih diskusija).

Metoda fokus grupa jest oblik istraživanja koji uključuje grupnu diskusiju na neku zadanu temu. Osnovni je cilj fokus grupe potaknuti dubinsku diskusiju kojom će se istražiti stavovi ili vrijednosti sudionika o nekom problemu ili temi.

Metoda dubinskog intervjua omogućuje slobodan protok razgovora o unaprijed određenim temama. Dubinski intervjua je dovoljno otvoren da ispitaniku omogućava osobno izražavanje mišljenja i vizije.

Provođenje dubinskih intervjua i fokus grupa omogućuje bolje razumijevanje i uvid u način razmišljanja neke grupe ljudi i stručnjaka za određeno područje. Drugim riječima, dok klasičnom metodom ankete velikog broja sudionika dobivamo odgovor na pitanje što ljudi misle o nekom pitanju, odnosno za koju opciju odgovora se opredjeljuju, u slučaju fokus grupa uz ovu osnovnu informaciju pokušavamo razotkriti zašto ljudi imaju pozitivan ili negativan stav o nekoj temi. Dubinski intervjua se koristi uglavnom kada želimo dobiti stručno mišljenje o određenoj temi i trendovima na ovom području.

Fokus grupe i dubinski intervjui nam na taj način omogućuju uvid u motivacijske faktore i pozadinu nekih stavova, odnosno (posredno) kojim porukama i aktivnostima je moguće zadržati pozitivan odnos javnog mnijenja ili prilagoditi vlastite aktivnosti onim potrebama koje pojedini segmenti i grupe unutar populacije osjećaju kao najvažnije.

Međutim, valja uvijek imati na umu "spoznajna ograničenja" kvalitativnih metoda. To se prije svega odnosi na činjenicu da rezultate fokus grupa i dubinskih intervjua nije moguće generalizirati na čitavu populaciju. Bez obzira koliko sudionika koristimo u jednom istraživanju – dva ili dvadeset, rezultati istraživanja nisu niti reprezentativni niti generabilni za čitavu populaciju. Primjerice, ukoliko istražujemo stavove sudionika ili stručnjaka o određenoj tematici, putem fokus grupa i dubinskih intervjua može se ostvariti razumijevanje pojedinih izvora pozitivnog ili

negativnog razmišljanja o toj tematici, može se iz "prve ruke" čuti koje probleme sudionici percipiraju u odnosu na tematiku, ali se rezultati ne mogu generalizirati, u smislu zaključivanja da je većina građana pozitivno ili negativno orijentirana prema toj tematici.

2.1 Struktura sudionika kvalitativnog istraživanja

Stručni suradnici i nastavnici

Popis sudionika dubinskih intervjuja i fokus grupa sastavljen je od osoblja partnerskih škola na projektu *“Nasilje ostavlja tragove - Zvoni za nenasilje!”*. Škole su za sudjelovanje u projektu identificirane i odabrane od strane lokalnih partnerskih organizacija (Delfin Pakrac, Pokretač Korenica, Savjetovanište “Luka Ritz” Zagreb) prema pokazanoj motivaciji za dugoročnu suradnju na prevenciji nasilja i poticanju aktivizma.

Cilj projekta *“Nasilje ostavlja tragove - Zvoni za nenasilje!”* je razviti kapacitete za razvoj i provedbu dva mehanizma prevencije nasilja među mladima, promocije ljudskih prava i demokratskog građanstva: edukaciju za nenasilje kroz Građanski odgoj i obrazovanje, te poticanje aktivnog angažmana djece i mladih u zajednicama, u suradnji organizacija civilnog društva i škola. Projekt se provodi kroz edukacije nastavnika, učenika, studenata u suradnji s lokalnim organizacijama civilnog društva i Istraživačko-obrazovnim centrom za ljudska prava i demokratsko građanstvo Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Aktivnosti na projektu su: stručna usavršavanja nastavnica, Škole ljudskih prava za srednjoškolce, Mirovni studiji – program za odrasle građane, istraživanje o prevalenciji nasilja, izrada zbornika, stručni simpozij i kampanje u zajednici. Projekt uključuje 335 direktnih i 500-tinjak indirektnih korisnika. Financiran je od strane Europske Unije, Ureda za udruge Vlade RH i Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta. Dugoročni cilj projekta je doprinijeti prevenciji nasilja među mladima i promovirati aktivizam kroz afirmaciju holističkog pristupa – odgovora cijele zajednice na nasilje. Projekt traje dvije godine, a provodi se u partnerstvu Centra za mirovne studije, Istraživačko-obrazovnog centra za ljudska prava i demokratsko građanstvo Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, udrugama: Pokretač iz Korenice, Delfin iz Pakraca, MIRamiDA Centar iz Grožnjana, Savjetovaništem “Luka Ritz” iz Zagreba i osnovnom školom Milana Brozovića iz Kastva, te 18 škola iz kojih dolaze učenici i nastavnici.

Tablica 1. Struktura sudionika/ca kvalitativnog istraživanja

Datum	Škola	Područje	Sudionik	Metoda ¹
21.1.2014.	OŠ	Zagreb	Stručna suradnica – psihologinja	INI
22.1.2014.	SŠ /gimnazija	Gospić	Stručna suradnica – pedagoginja	INI
22.1.2014.	SŠ /Strukovna	Gospić	Stručna suradnica -pedagoginja	INI
23.01.2014.	OŠ	Zagreb	Stručna suradnica – socijalna	INI
27.01.2014-	SŠ	Zagreb	Stručna suradnica – rehabilitatorica	INI
28.01.2014.	SŠ /Strukovna	Zagreb	Stručni suradnik – pedagog	INI
28.01.2014.	OŠ	Zagreb	Stručna suradnica – socijalna pedagoginja	INI
3.2.2014.	SŠ /gimnazija	Zagreb	Stručna suradnica – socijalna pedagoginja	INI
4.2.2014.	OŠ	Lipik	Stručna suradnica – pedagoginja	INI
4.2.2014.	OŠ	Pleternica	Stručni suradnik – knjižničar	INI
4.2.2014.	SŠ /Strukovna	Požega	Stručna suradnica – pedagoginja	INI
5.2.2014.	SŠ /Strukovna	Pakrac	Stručna suradnica –pedagoginja	INI
22.1.2014.	OŠ	Gospić	Stručna suradnica – socijalna	INI
5.2.2014.	SŠ /Strukovna	Daruvar	Stručna suradnica –pedagoginja	INI
5.2.2014.	OŠ	Pakrac	Stručna suradnica –psihologinja	INI
13.2.2014.	OŠ	Korenica	Stručna suradnica – pedagoginja	INI
13.2.2014.	SŠ/ Strukovna	Otočac	Stručna suradnica – pedagoginja	INI
13.2.2014.	OŠ	Otočac	Stručna suradnica – psihologinja	INI
29.1.2014.	OŠ/SŠ	Zagreb	Nastavnici/Profesori (ce)	FGD
4.2.2014.	OŠ/SŠ	Zapadna	Nastavnici/Profesori (ce)	FGD
13.2.2014.	OŠ/SŠ	Lika	Nastavnici/Profesori (ce)	FGD

¹ INI – dubinski intervju (in-depth intervju); FGD – fokus grupa (focus group discussion)

3 Rezultati istraživanja

Analiza dubinskih intervjuja i grupnih diskusija slijedi pojedine teme istraživanja redoslijedom koji je sukladan strukturi vodiča za kvalitativna istraživanja, uz analizu dodatnih tema koje su tijekom razgovora i diskusija, ili tijekom analize grupa, izašle na površinu. Pojedine teme tijekom analize bilo je teško razlučiti jer se međusobno isprepliću, ali izvještaj nastoji slijediti redoslijed vodiča. Analiza obuhvaća stavove i mišljenja sudionika po pojedinim skupinama, a zaključci su potkrijepljeni izjavama sudionika (Verbatimimi) koji su prikazani *Italics* oblikom.

3.1 Vršnjačko nasilje

Nasilje među vršnjacima prisutno je među djecom i u školi i cilj ovog istraživanja bio je utvrditi na koji način škola i njezini djelatnici percipiraju nasilje, koje oblike uočavaju, koja je pozadina nasilja te koje grupe ili pojedinci vrše nasilje ili su mu izloženi.

Prema Protokolu o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima, nasiljem među djecom i mladima (u daljnjem tekstu Protokol) smatra se svako namjerno fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereno prema djeci i mladima od strane njihovih vršnjaka učinjeno s ciljem povrjeđivanja, a koje se, neovisno o mjestu izvršenja, može razlikovati po obliku, težini, intenzitetu i vremenskom trajanju i koje uključuje ponavljanje istog obrasca i odražava neravnotežan odnos snaga (jači protiv slabijih ili grupa protiv pojedinca).²

3.1.1 Koji oblici ponašanja su nasilje

Na samom početku željeli smo saznati koje ponašanje među vršnjacima se smatra nasiljem. Velika većina sudionika upravo prepoznaje glavne odrednice nasilja na način na koji je definiran u Protokolu³, a u skladu s Olweusovom definicijom, te pod nasiljem smatra obrazac ponašanja koji se ponavlja, bilo prema istim ili različitim pojedincima ili skupinama. Upravo je ponavljanje nekog ponašanja ono što razlikuje nasilje od vršnjačkih sukoba. Ukoliko se neki oblik ponašanja dogodi

² Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima izdan je od strane Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti 2004. godine

³ Nasiljem među djecom i mladima smatra se svako namjerno fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereno prema djeci i mladima od strane njihovih vršnjaka učinjeno s ciljem povrjeđivanja, a koje se, neovisno o mjestu izvršenja, može razlikovati po obliku, težini, intenzitetu i vremenskom trajanju i koje uključuje ponavljanje istog obrasca i održava neravnotežan odnos snaga (jači protiv slabijih ili grupa protiv pojedinca)." Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima izdan je od strane Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti 2004. godine

samo jedanput, ne definira se nužno kao nasilje već ga većina sudionika smatra sukobom.

Nasilno ponašanje smatram kada predstavlja obrazac ponašanja koje se ponavlja prema istim ili različitim učenicima. Ukoliko se dogodi jedanput, to smatram sukobom. (Slavonija, OŠ)

Nasilno ponašanje u smislu razlikovanja od agresivnog ponašanja, općenito gledamo duljinu trajanja nasilja. Nasilje je zapravo kad ostavlja nekakve posljedice. Postoji isto razlika između nasilja i zlostavljanja, s tim da je zlostavljanje isto nasilno, da ima psihičke, fizičke, bilo kakve druge aspekte, da se treba nekako intervencija poduzeti i da su uključene najmanje dvije strane. (Zagreb, OŠ)

Manji dio sudionika oblike ponašanja koji se ne moraju nužno ponavljati također smatraju nasiljem, znači, ukoliko dođe do vrijeđanja i/ili nepoštivanja druge osobe to se također smatra nasiljem bez obzira što se radi o jednom incidentu.

Čim dođe vrijeđanje, to je meni već nasilje. (Slavonija, SŠ)

3.1.2 Oblici nasilja

Vršnjačko nasilje se na osnovu odgovora stručnih suradnika i nastavnika prvenstveno može podijeliti u dva oblika, fizičko i ne-fizičko (psihičko) nasilje što je i u skladu s definicijom u Protokolu⁴. Fizičko nasilje podrazumijeva fizički kontakt između dvoje vršnjaka i gotovo u većini slučajeva se radi o tuči, odnosno udaranju, naguravanju ili čupanju, i u izuzetno rijetkim situacijama spolnom uznemiravanju. Ekonomsko nasilje (kao oblik ne-fizičkog nasilja) spada u oblike nasilja koje su stručni suradnici rijetko navodili. Nisu uočene razlike u pojavnosti oblika ponašanja s obzirom na regiju. Iako se ne odnosi na nasilje među vršnjacima, kroz razgovor među nastavnicima spomenuto je i samoranjavanje kao oblik nasilja djece same nad sobom.

Kada nastane tuče između dva učenika, najčešće su to muški učenici, rjeđe učenice, ali nasilje

⁴ Psihičko i emocionalno nasilje prouzročeno opetovanim ili trajnim negativnim postupcima od strane jednog djeteta ili više djece. Negativni postupci su: ogovaranje, nazivanje pogrdnim imenima, ismijavanje, zastrašivanje, izrugivanje, namjerno zanemarivanje i isključivanje iz skupine kojoj pripada ili isključivanje i zabranjivanje sudjelovanja u različitim aktivnostima s ciljem nanošenja patnje ili boli, širenje glasina s ciljem izolacije djeteta od ostalih učenika, oduzimanje stvari ili novaca, uništavanje ili oštećivanje djetetovih stvari, ponižavanje, naređivanje ili zahtijevanje poslušnosti ili na drugi način dovođenje djeteta u podređeni položaj, kao i sva druga ponašanja počinjena od djeteta i mlade osobe (unutar kojih i spolno uznemiravanje i zlostavljanje) kojima se drugom djetetu namjerno nanosi fizička i duševna bol ili sramota. (Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima izdan je od strane Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti 2004. godine)

također može biti i verbalno, što je češće kod učenica, koje u većem broju, njih 3-4 i više ogovaraju, ismijavaju, omalovažavaju, izbjegavaju jednu-dvije učenice. Nasilje je kad se događa duže vrijeme, dva tjedna i duže, iako to oni zaista namjerno rade, to tako i u razredima iznosim. (Lika, OŠ)

Novac, predmete, mobitele. Traže najprije novac, ako ne onda izvrnu džepove pa im uzmu mobitele, slušalice, što već imaju od suvremene tehnike. Samo da imaju neku lovu.

Ne iz škole nego iznuđuju od djece stvari, mobitele ili neke slušalice, žicaju lovu, što ima, istresu im džepove. Prije 3 mjeseca sam bio na policiju, jedna grupa je susrela naše dečke iz 3. razreda pa su uzeli vrijednost od 230 kuna. (Zagreb, SŠ)

To se događa iz godine u godinu i prvi razredi trebaju proći. Dečki određeni prvog razreda trebaju proći inicijaciju od starijih svojih kolega u ovom slučaju tog evidentiranog nasilja je bilo znači bilo hvatanje za spolne organe. Ja sam ih okarakterizirala da su izvršili seksualno nasilje nad drugima. (Slavonija, SŠ)

To znači fizičko nasilje, verbalno nasilje, Internet buling, buling općenito. Cijela lepeza, seksualno nasilje isto. Mislim kada dečki počnu pipkati curice, to je meni čisto seksualno nasilje, definitivno sa svime se susrećemo. (Nastavnici, Zagreb)

Tijekom razgovora moglo se čuti kako ne-fizičko nasilje podrazumijeva različite oblike ponašanja među mladima koji nemaju za posljedicu fizički obračun, ali ostavljaju psihičke posljedice na pojedinca. To su razni oblici verbalnog nasilja (ogovaranje, izrugivanje, vrijeđanje, omalovažavanje, izricanje lažnih navoda, socijalno isključivanje, emocionalno ucjenjivanje i sl.).

Sve vrste nasilja, psihičko, fizičko, sve više psihičkog, odnosno internetskog nasilja, dakle tog tipa vrijeđanja. Ima nažalost i seksualnog nasilja. Dakle to je ono strogo povjerljivo, ali ako do mene dođe onda možete misliti koliko ima i te vrste nasilja. Stvarno apsolutno svih vidova i oblika. (Slavonija, SŠ)

Kada povrijedi neku drugu osobu, bilo fizički, bilo psihički. Kada se ta osoba ne osjeća dobro zbog nečijeg ponašanja. (Nastavnici, Slavonija)

Najviše ima psihičkog vrijeđanja, emocionalnog. Imamo u malom broju fizičkoga. (Slavonija, SŠ)

Najčešće je to verbalno nasilje, fizičko mnogo, mnogo manje, ali verbalno i to nekakve emocionalne ucjene i takve stvari se događaju između učenika. (Zagreb, SŠ)

... a verbalno je svakodnevica. (Nastavnici, Lika)

Bez obzira što tu sporadično bude nekih sitnih ekscesa može se govoriti da je najčešće verbalno nasilje, tipa ruganje. To je izrazito često i s tim imamo velikih problema. Kod fizičkog nasilja više

se može govoriti o kontinuiranom naguravanju, spoticanju, ometanju nekog normalnog protoka učenika gdje gotovo u vlas isti učenici često znaju maltretirati ove slabije. (Slavonija, OŠ)

I nasilje pripadnosti, sumnje na pripadnost istospolnoj zajednici. Dakle učenici ne mogu smisliti osobe istospolne privlačnosti. Iako se dosta u školi radi na tome. (Slavonija, SŠ)

Ujedno se na osnovu odgovora sudionika grupnih diskusija i dubinskih intervjuua nasilje može klasificirati prema namjeri, odnosno da li dijete svjesno ili nesvjesno vrši neki oblik nasilja. To se odnosi na ne-fizičke oblike nasilja, kao što je zadirkivanje, koje u nekom trenutku za drugu stranu prestane biti samo zadirkivanje i počinje ozbiljnije utjecati na njegov život.

Ja imam osjećaj da on uopće nije bio svjestan što to je i što on radi tim dečkima i jednostavno sam ja od njega zahtijevala da on proba verbalizirati cijeli slučaj i kako to izgleda i što oni rade, to je njemu bilo jako teško i tek kad ga je verbalizirao shvatio je što on to radi. (Slavonija, SŠ)

Može čak biti upućeno psokama, ne sada svjesno uopće da se vrši nasilje, nego ako ja već nekoga prozovem nekakvim imenom, mislim da je šala, a on opet meni ne kaže da to njemu smeta. Ne mora značiti da sam ja to odobrila, ali u tom trenu neću reći. (Nastavnici, Lika)

Što se tiče učestalosti pojedinih vrsta nasilja, sudionici navode kako se fizičko nasilje češće javlja među dječacima te u mlađim dobnim skupinama, dok se ostale oblike nasilja nešto češće prakticiraju djevojke te općenito starije dobne skupine. Iako se ovakva iskustva mogu svrstati u očekivane stereotipe i sami sugovornici naglašavaju kako se stvari ne smiju generalizirati.

Što se tiče dječaka, manji dječaci znači ovi do šestog razreda su skloni tome da se recimo kako ja to kažem malo počerupaju. (Slavonija, OŠ)

Najviše ima psihičkog vrijeđanja, emocionalnog. Imamo u malom broju fizičkoga. (Slavonija, SŠ)

Kod nas su učenici malo stariji, nema fizičkog nasilja, više komentara pod nastavom ili ružnih pogleda, na hodnicima, pauzama, onda ako se već pođu svađati nešto ekstremnije onda je to van škole, rijetkost je da je u školi, na to oni paze. (Nastavnici, Lika)

Fizičko nasilje je vrlo malo, ne mogu reći. Vrlo rijetko, ja u svojih ovih 3, 4 godine mislim da sam jednom u životu doživjela nasilje između njih, fizičko pravo. (Zagreb, SŠ)

Još je isto često i vrijeđanje, jednako i kod učenica i kod učenika, tu nema neke razlike, jednako se vrijeđaju jedni i drugi. (Zagreb, OŠ)

Često su stručni suradnici, ali i nastavnici navodili kako rade u „mirnijim“ školama, kako nasilje (posebice fizičko) nije izrazito zastupljeno, kako je u opadanju i da nije izraženo što je u svakom slučaju pozitivan pomak. Potrebno je naglasiti kako je ovakvo viđenje nasilja u školi stvar percepcije te da ne mora nužno i u stvarnosti značiti da u tim školama zaista nema nasilja. Moguće je da neki oblici nasilja ostaju neprimijećeni zbog niže razine osviještenosti školskog osoblja te djece, međutim, to može biti i posljedica sustavnog rada na prevenciji nasilja.

Kod nas, kao što rekoh sad već par godina možemo i biti zadovoljni nekom količinom nasilja, odnosno da ga baš i nema previše. (Slavonija, SŠ)

Sad govorim samo ono što mi drugi kažu, dakle drugi su mi rekli da nije toliko izraženo nasilje u ovoj školi kao u nekim drugim školama. (Lika, OŠ)

3.1.3 Sudionici i mjesto nasilja

Kao što je već spomenuto sudionici nasilja su i djevojčice i dječaci, ali pojedine oblike nasilnog ponašanje češće iskazuju dječaci, odnosno djevojčice. Već je napomenuto, sudionici dječake nešto češće vezuju uz fizičke oblike nasilja, dok djevojčice češće sudjeluju u oblicima ne-fizičkog nasilja. Međutim, ni jedan oblik nasilnog ponašanja nije isključivo vezan uz dječake ili djevojčice.

Dečki mi se često potuku, za razliku od djevojaka, mada smo imali i takvih slučajeva, dok djevojke češće izoliraju, ogovaraju, zapravo izoliraju najviše i ogovaraju. (Zagreb, OŠ)

Nasilje, kada se događa, događa se u samoj školi: najčešće izvan učionica, na hodnicima, ili drugim školskim prostorijama kao što su toaleti ili sportske dvorane, ispred same škole te na putu do škole. Nasilje na putu do škole češće se spominje u školama gdje je udio đaka putnika velik te je prijevoz putnika organiziran. To nije neočekivano s obzirom da se taj put može smatrati određenom produženim „školskim“ vremenom jer su isti učenici u sličnim situacijama gotovo svaki dan, samo što nisu u razredu već su u prijevoznom sredstvu.

U školi, pod odmorom, prije i poslije nastave. U školi, oko škole. (Nastavnici, Slavonija)

Sve što ste rekli, u školi, na hodnicima, za vrijeme odmora, ispred škole, kad izađu na odmor ili dok čekaju ulazak u školu i odlazak na autobuse, pošto je ova škola jako velika, s puno sela koja gravitiraju, većina učenika su putnici. U tom nekom međuprostoru dok se čeka autobus ili dok se čeka ulazak u školu jer dolaze autobusi u različito vrijeme oni nađu vrijeme potrošiti tako da tu i tamo nekoga ometaju zezaju, tlače ga. (Slavonija, OŠ)

Najčešće se događa na autobusnom kolodvoru gdje imamo velik broj učenika koji čekaju autobus, nemaju što raditi drugo, to su učenici koji su više iz ruralnih sredina, a u tim sredinama ima također više djece koja pripadaju nekakvim nacionalnim manjinama i tu najčešće dolazi do sukobljavanja, nasilja, u školi također, u hodniku se može dogoditi, ali je rijetko, budući da imamo učitelje koji su dežurni, koji prate, čuvaju učenike, a i znaju da će vjerojatno biti sankcionirani u školi, imamo pedagoške mjere, imamo razgovore sa stručnim suradnicima i onda izbjegavaju baš otvoreno se sukobljavati u školi. (Lika, OŠ)

Ne, željeznička stanica. Znači gdje nema nikoga. Nije bilo konkretno u školi, ali mi to smatramo, naši su učenici u pitanju, put je do škole i eto. (Slavonija, SŠ)

Nasilje u učionicama za vrijeme nastave gotovo je isključivo ne-fizičkog oblika (ignoriranje, vrijeđanje). Ovaj podatak ne iznenađuje, s obzirom da je za vrijeme nastave prisutan učitelj/učiteljica i stoga nema previše mogućnosti da se neki sukob ili nesuglasica pretvori u fizički obračun. Kao oblik verbalnog nasilja navedeno je međusobno vrijeđanje i psovanje.

Na samoj nastavi nema nasilja. (Slavonija, OŠ)

Pa mislim u svakom slučaju više odmori, a manje na satu. Jer ipak još respektiraju nastavu pa se to ne događa kada su profesori. (Zagreb, SŠ)

Nema pravila. Dogodi se i na satu. Znači dogodi se i na satu. Krene vam od nekakve bezazlene pomakni se ti, zašto sjediš na mojem mjestu, ja sam tu sjedila. I tu dođe do nekakvog njihovog sukoba. Ili fizičkog. Manje fizičkog, uglavnom je to verbalni sukob. (Lika, SŠ)

S obzirom da nasilje nije socijalno poželjno ponašanje te se sankcionira, djeca pokušavaju nasilje „premjestiti“, odnosno dislocirati od same škole ili pronaći mjesto koje nije u tolikoj mjeri izloženo javnosti, posebice osoblju škole.

Najčešće je pod odmorima, kad je manja kontrola, zna biti i na satu, kad se djeca zakače oko nečeg, ali tu profesor onda intervenira. Najčešće na odmorima, ima i poslije škole, prije škole ili na Internetu, ali odmori su uglavnom najučestaliji kad imam ja intervencije i općenito kad imaju dežurni učitelji intervencije i to mjesta gdje nema dežurnog učitelja ili neka malo skrivenija mjesta, pa su nepregledne, jer naša škola ima dosta kutova gdje se ne vidi, osim ako nisi u njemu i onaj stalni ozloglašeni WC. (Zagreb, OŠ)

Da, u biti više izvan škole jer oni su sad u biti svjesni da škola ne tolerira takve stvari i imati će posljedice definitivno ako se vidi nasilje, ako se događa nasilje. (Slavonija, SŠ)

Vrsta nasilja koje sve škole spominju i koji je prema percepciji stručnih suradnika i nastavnika u

porastu je elektroničko nasilje, odnosno nasilje putem Interneta i mobilne tehnologije, tzv. "cyberbullying". Društvene mreže poput Facebooka-a, i sve popularnijeg ask.fm i sl. te sms/mms poruke postale su prostor koji se sve češće koristi kao mjesto za vrijeđanje, omalovažavanje, tračanje, iznošenje neistina i sl. te ostalih oblika ne-fizičkog nasilja. Ask.fm dodatno je problematičan jer njegovi korisnici mogu biti anonimni zbog čega je dodatno otežano otkrivanje i sankcioniranje osobe koja piše nasilne komentare ili pak komentare koji potiču na nasilje.

Zatim slijedi ovo Internet nasilje, to je preko Facebooka, tih društvenih mreža. Mislim jako je teško tome ući u trag jer mi na tom „Ask-u“ uopće ne možemo vidjeti tko je to objavio. Hajde na Facebooku se još može vidjeti objavio taj i taj, pisao taj i taj. to mi je najveći problem jer ja to ne mogu spriječiti. (Slavonija, OŠ)

Internet se pokazao kao poveznica između privatnog vremena i školskog vremena te se neke razmirice (nevezane uz samu nastavu) iz virtualnog prostora (interneta) prenose u prostor škole. Internet je ujedno i „prostor“, a i „vrijeme“ na koji škole imaju najmanje direktnog uvida i gotovo nikakvu mogućnost kontrole situacije, a time i uočavanja ponašanja koje je nasilje ili može prerasti u nasilje.

Elektroničko nasilje je oblik nasilja koji je više prisutan kod djevojčica, koje su ujedno češće i žrtve, mišljenje je sudionika. Internet kao prostor interakcije, pa i ove društveno neprihvatljive, počinje biti važan u višim razredima osnovnih škola te u srednjim školama, ali su stručni suradnici/ce naveli kako elektroničko nasilje kroz posljednjih nekoliko generacija počinje u sve ranijoj dobi.

U biti Internet nasilje je sve prisutnije i sve moćnije u osnovnoj školi jer se sve više i više prave grupe zbog određene osobe i ta izolacija, ne samo u razredu nego se događa izolacija i na Internetu i onda svi narupe na određenu osobu. (Nastavnici, Zagreb)

Ja imam osjećaj da zapravo djeca vode jedan dvostruki život... taj Facebook je totalno impersonalni medij. (Nastavnici, Zagreb)

Sada već u šestom razredu počinju (Slavonija, OŠ)

To Internet nasilje je najjače. (Nastavnici, Zagreb)

3.1.4 Obilježja sudionika nasilja i mogući uzroci nasilja

Iako ni sami stručni suradnici/ce nisu skloni generalizirati vršitelje i žrtve nasilja te okruženje i/ili uzroke zašto se ono događa, tijekom razgovora su spomenule pojedine karakteristike sudionika nasilja te potencijalni uzroci njegovog pojavljivanja. Svakako je potrebno naglasiti kako se karakteristike nikako ne smiju generalizirati, ali mogu poslužiti kao smjernice za daljnji rad u prevenciji nasilja među vršnjacima.

Valja naglasiti da se pojam 'nasilništvo' ne rabi (ili se ne bi trebao rabiti) u slučaju kada se dva učenika približno jednake snage (tjelesne ili društvene) tuku ili prepiru. Da bi se koristio pojam nasilništva, mora postojati nesrazmjer snaga: učenica ili učenik izložen negativnim postupcima s teškoćom se brani i donekle je bespomoćan u odnosu prema učeniku koji ga zlostavlja. (Olweus)

Za početak ćemo navesti pojedine zajedničke osobine koje su stručni suradnici i nastavnici uočili među đacima koji su se ponašali nasilno prema svojim vršnjacima. Potrebno je istaknuti da u nekim situacijama nije jasno jesu li zadovoljeni svi kriteriji da se neko ponašanje okarakterizira kao nasilje, odnosno da se pojedinac okarakterizira kao nasilnik (npr. može nedostajati ponavljanje ili asimetrični odnos snaga).

Mi, u školama, moramo raditi s obzirom na protokol pa onda moramo uzeti kriterij učestalosti i intenziteta i pogotovo onaj kriterij gdje je jedna skupina nemoćnija, odnosno druga skupina je nadmoćnija, ili ne mora biti skupina, može biti pojedinac, a naspram njega je ta moćnija grupa. U principu, svako pljuvanje, ako je to često, od jednog učenika prema drugom koji trpi takvo ponašanje ili vrijeđanje je već priča o nasilju. Znači pljuvanje, guranje, što se događa na Internetu, često se djeca žale i na to, ignoriranje od strane cura, izoliranje, u principu svakodnevno. (Zagreb, OŠ)

Obilježja djece koja su izvršila nasilje

Djeca koja su izvršila nasilje nešto su se češće mogla opisati kao djeca s višom razinom samopouzdanja, djeca koja su fizički i/ili mentalno, odnosno verbalno, dominantnija. Ujedno ta djeca češće znaju biti bolje integrirana u društvo ili popularnija.

Oni su koji zadirkuju, koji su zlostavljači oni su se bolje integrirali nekako u tu cijelu skupinu. (Zagreb, SŠ)

Najčešće je to ulaženje u sukob da jedan malo (fizički) dominantniji nasilnik ode i gotovo uvijek

bira neke slabije i sad to je situacija gdje se oni okupe kao grupa, onda dođe jedan sa strane i on ih ometa, htio bi nešto vidjeti, htio bi nešto uzeti, da li kad kockaju sa slikama životinja ili nešto tako onda ih se ometa, ako su još tu u pitanju neke djevojčice onda će i zbog njih doći, da se pokaže malo veći frajer nego što jest... (Slavonija, OŠ)

Zamijećeno je da neki među njima nemaju razvijenu empatiju ili je ona izrazito niska. Također je uočeno kako neki đaci koji vrše nasilje nisu svjesni kako je njihov čin djelovanja nasilan. Dio djece nije usvojilo osnovna pravila u ophođenju s drugima, odnosno socijalne vještine.

Nemaju tu toleranciju razvijenu još uvijek. To su uglavnom ti razlozi zbog kojih dolazi do sukoba. (Lika, SŠ)

Koji sudjeluju u nasilju, nemaju empatije. To je nešto što kada mi dođu dvojica od kojih jedan plače, onda ovaj ne može doći do riječi koliko plače, onda ovog drugog pitam zašto on plače. Što ja znam zašto plače razgovor obično ide. Ili zna reći udario sam ga ili gurnuo sam ga. Onda ja kažem kako se on sada osjeća? Što ja pitam, o čemu ja govorim? Mislim da im fali malo tih razumijevanja osjećaja, znači ne razumiju osjećaje, ne znaju se uživjeti, malo te empatije im nedostaje. I općenito im fali socijalnih i emocionalnih vještina. (Slavonija, OŠ)

To su djeca koja nisu prepoznala neka osnovna pravila ponašanja, ne mogu se suzdržati jer vjerojatno se ne suzdržava nitko koga ima za primjer. (Slavonija, OŠ)

Doživljaj je sudionika da je kod nekih učenika koji vrše nasilje, nasilničko ponašanje posljedica agresivnih osobina karaktera, odnosno da im je "u karakteru" da budu nasilni. Također znaju biti opisani i kao djeca „kratkog fitilja“, tj. kako brzo i burno reaguju te kao djeca koja traže pažnju.

Prepoznaje se, to su uvijek oni koji su skloniji nasilju, oni vam jako često imaju puno izostanaka recimo, često ih nema u školi. Oni su kako bi rekli kratkog fitilja, lako su zapaljivi. To je nešto čime se oni zapravo žele dokazati. (Lika, SŠ)

Traži pažnju da bilo koji način. Vrlo rijetko je to sređena obitelj, pa da je dijete nasilno samo po sebi, što mu je u naravi, biti nasilnik. (Slavonija, SŠ)

Ovi koji su nasilnici su u svakom slučaju agresivci (Slavonija, SŠ)

Nemaju što izgubiti i onda slobodno taj loš način ponašanja prema drugima prenose bez problema, bez straha od posljedica, bez straha od isključivanja iz škola, od drugih učenika. (Nastavnici, Lika)

Iako se navodi kako vršitelji nasilja često znaju imati i dobre komunikacijske vještine, za dio njih su stručni suradnici uočili suprotno, tj. nedostatak komunikacijskih vještina i njihovu nemogućnost

da razgovorom riješe neke svoje nesuglasice.

Slično je i sa samopoštovanjem, čiji se višak često veže uz vršitelje nasilja, no za dio njih je primijećeno suprotno, odnosno nedostatak samopoštovanja.

... djeca koja su da kažem slabijih mentalnih mogućnosti, oni obično znaju se fizički obračunavati, bez puno razmišljanja i to je intuitivno. Ali ih često zna isprovocirati. Baš su se znali smijati zato što su takvi kakvi jesu. Sada drugi problem, sada ih pratim u mojem razredu, postoje djeca visokih mentalnih mogućnosti koji isto znaju biti zlostavljači, vrlo perfidni i zločesti. Tako što daju naputak, procijene tko je u razredu agresivniji, tko će tako naglo reagirati, ali to još pratim. (Nastavnici, Slavonija)

Događa se tipa kao što smo već razgovarali da je to način jednostavno komunikacije danas postao među mladima, da se pozdravljaju psovkom. Da se pozdravljaju, da govore pogrdne riječi.

Upravo učenici koji nemaju nikakvog niti samopoštovanja, niti sigurnosti u sebe (Lika, OŠ)

Nasilno se mogu ponašati pojedinci ili skupine. Nasilne skupine mogu imati izraženog vođu, (iako ne nužno) te su često sličnih (za njih poželjnih) karakteristika. Jedan od primjera kada grupa vrši nasilje nad pojedincem je kada su u jednoj od škola stariji đaci vršili „obred inicijacije“ nad mlađim đacima.

Među djevojčicama se uočilo formiranje grupa koje za uzor imaju „klike“ koje se mogu primijetiti u stranim serijama i filmovima, koje onda grade neku svoju specifičnost (pozdrav ili stil oblačenja). Iako povezivanje u manje skupine nije sporno, ukoliko prema ostalim osobama vodi do opetovanog ili trajnog isključivanja ili zabranjivanja sudjelovanja u različitim aktivnostima s ciljem nanošenja patnje ili boli, može se prema Protokolu okarakterizirati kao psihičko i emocionalno nasilje prouzročeno opetovanim ili trajnim negativnim postupcima od strane jednog djeteta ili više djece.

Oni su koji zadirkuju, koji su zlostavljači oni su se bolje integrirali nekako u tu cijelu skupinu. Često se događa da su to učenici koji imaju zaleđe iz osnovne škole, dođu s jednom grupom učenika iz svoje škole, onda se oni povežu ili se dobro uklope u razred i oni su kao neke zvijezde razreda, određuju atmosferu. (Zagreb, SŠ)

Imali smo situaciju u kojima djevojčice, ako nisi jednaka kao svi ostali onda praktički ne možeš biti u klubu. Oni dosta često imaju te nekakve svoje klubove.

Ja ih tako zovem, ne znam da li imaju, ali imaju oni svoje pozdrave, sve nose iste, roze majice, petkom, baš izgledaju kao nekakva... Sestrinstva (Zagreb, OŠ)

Obilježja djece žrtava nasilja

Stručni suradnici/e i nastavnici/e, ponovno naglašavajući, kako se ne može generalizirati, u razgovorima su naveli pojedine osobine djece koja su žrtve vršnjačkog nasilja.

Žrtve su prema percepciji sugovornika/ca nešto češće povučenijski učenici ili učenici s emocionalnim poteškoćama te učenici nježnije građe, kao i oni koji se još nisu etablirali u okruženju. Također se uočilo kako to znaju biti djeca niže razine samopouzdanja, nižih općih socijalnih vještina te djeca s emocionalnim poteškoćama, koja su „osjetljiva“.

To su vam uglavnom djeca koja su povučenijska, koja su zatvorenija i koja se ne znaju izboriti za sebe. Oni zlostavljači, nazovimo ih tako, zlostavljači koji njih napadaju, napadaju ih upravo iz tih razloga jer je on slabiji od njega. I on se neće boriti za sebe. Takva djeca će uglavnom to prešutjeti, neće doći osobno meni ili razredniku ili bilo kome. Oni su skloni to trpjeti. (Lika, SŠ)

Kao i svugdje, to je već tipsko, povučenijski, nježnije građe, oni koji se nisu još etablirali u razredu, nisu se uspjeli još nametnuti u grupi kao netko koga bi voljeli imati u društvu i ujedno eventualno da ga grupa štiti. To su sitniji učenici i učenice, mlađe dobi. (Slavonija, OŠ)

Imala sam nekoliko djece koji su imali poteškoća u odnosima sa drugom djecom. Ne u smislu da su ih tukli, ali da su se osjećali odbačenima, on je meni uzeo stvari, stavio ih je tamo, gurnuo mi je stolac. To su takve nekakve sitne stvari. Ali ja onda to prepoznajem, ljute se na svaku sitnicu, ne znaju razgovarati. Ne znaju se zauzeti za sebe. Ne znaju reći što im smeta, što bi htjeli. Ne znaju ostvariti prijateljstva. (Slavonija, OŠ)

Pa isto tako, po nečemu su drugačiji, slabiji ili jednostavno drugačijeg ponašanja. (Nastavnici, Zagreb)

Ujedno djeca mogu postati žrtve na osnovu fizičkog izgleda, odnosno neke vanjske karakteristike ili radi osebnog stila kojeg imaju u oblačenju ili ponašanju, odnosno na osnovi "različitosti" u odnosu na većinsku skupinu. Ovo nije neuobičajeno za dob o kojoj se radi jer je za taj uzrast (i starija osnovna i mlađa srednja) osjećaj pripadnosti određenoj skupini neizostavna razvojna faza i kao takav izuzetno je važan fokus djeci i mladima.

A jedino velim, ima fizičkih karakteristika. Može to biti debljina, ruganje, iako se misli da je to samo u osnovnoj školi, na razini nižih razreda, ipak to se nastavlja i ovdje. To podbadaње, kao to nije ništa. Zapravo i dalje se nastavlja, fizički izgled. (Lika, SŠ)

Često se na udaru toga nađu one djevojke koje su recimo drugačije, koje imaju svoj osebniji stil,

oblače se drugačije, imaju frizuru koje su drugačije od drugih. Onda se nađe jedna od njih koju to toliko ne pogađa, međutim neke to strašno pogađa i onda tu nastanu problemi. (Zagreb, SŠ)

Po ponašanju, voli neke predmete, možda nije moderan toliko. Oblači se nemoderno. (Nastavnici, Zagreb)

I vezano za izgled, makar nije uvijek. Bude i ljubomore, prelijepa djevojčica pa se rugaju pogledaj se kako si ružna, ja ne mogu vjerovati, prelijepa je. Taj jedan dio, izgleda, vanjskog identiteta i povezano je to sa socijalno-ekonomskim statusom. (Zagreb, OŠ)

Kroz razgovore stručni/e suradnici/e i nastavnici/e su istaknuli kako ima situacija kada je teško razlučiti tko je žrtva, a tko vršitelj nasilja, odnosno da ponekad spomenute uloge nisu jasno razdvojene, već se izmjenjuju u različitim periodima događanja sukoba.

Imala sam vrlo često se zna dogoditi da su djeca istovremeno i žrtve i nasilnici. (Slavonija, OŠ)

... onda mi je bilo jako teško uopće razlučiti tko je žrtva, a tko je nasilnik. Kada su uglavnom obje strane jednako krive. Jedna ima učenik nad kojim je počinjeno nasilje i učenik koji je počinio nasilje. Pa jesu, počinili su nasilje jedan i drugi. Tko je tu žrtva, žrtve tu nema, ili su obojica žrtve ili su obojica nasilnici. Zapravo jedno i drugo. (Nastavnici, Zagreb)

Vrlo kompleksno. Kad oni dođu ovdje više ne možete razlučiti tko je prvi počeo, tko je tu kriv jer jedan i drugi govore da je onaj drugi kriv, ovaj kaže «on je prvi počeo izazivati, govorio mi da sam Cigan, govorio da moji roditelji traže staro željezo, ja ne dopuštam da se to meni govori, nitko mi to neće govoriti, ja ću ga istući, ne samo sada nego ću ga i ubuduće tući», onda kad dođe do fizičkog sukobljavanja pitanje je tko je jači više, tu je fizička snaga onda u pitanju i tko koga udari taj je kriv. (Lika, OŠ)

Kako je već rečeno, tijekom razgovora se isticalo kako odnosi unutar sukoba nisu jednoznačni niti lako razlučivi te se javljaju specifični odnosi među vršiteljima nasilja i djecom koja ga trpe. tijekom diskusije javio se tako termin „provokativne žrtve“, koji opisuje djecu koja su kontinuirano žrtve nasilja na temelju vlastitih provokacija. Spominje se i kategorija „pseudožrtve“ kada nasilnik sebe pokušava prikazati kao žrtvu.

Sad postoji ono što se u literaturi naziva provokativne žrtve, s kojima ja imam najviše problema, jer djeca kao da misle da oni zaslužuju biti zlostavljani, jer su provokativni. To bi značilo da ta djeca ili zahtijevaju od drugih pretjeranu pozornost, samo žele biti u centru pažnje, žele se isticati po nečemu, ako imaju ADHD, ADD, dobro ne ADD toliko, nekakvu motoričku povišenost, onda se prema njima odnosi na način kao ti to tražiš, pa evo ti moja pozornost, samo ti dam na način koji je meni najlakši, to je onda nekakav oblik agresije. S tom djecom je najizazovnije raditi, najčešće samopouzdanje radimo s njima da ne trebaju pažnju tog nekog drugog, ali ne bih baš rekla da

sam uspješna u tome trenutno, jako teško je. (Zagreb, OŠ)

Evo imamo primjer pseudožrtve, to je osoba koja voli biti žrtva. Imali smo učenika četiri godine, izašao je iz osnovne škole, uvijek je dolazio, dok nismo već vidjeli da on to nama u stvari lažira da ga je netko usput zapeo. On je uvijek došao i prikazivao se kao žrtva. Imali smo takav slučaj gdje smo imali svjedoke učenike da nije ništa njemu toliko napravljeno. On je uvijek preuveličao. I svaki veliki odmor je došao tužakati meni je taj to nešto napravio. Znači volio se prikazivati kao žrtva, a nije bio toliko. (Nastavnici, Slavonija)

Još jedna od navedenih specifičnosti odnosa učenika koji su nasilni i onih koji trpe nasilje je branjenje 'nasilnika' od strane 'žrtve', odnosno spremnost da ga se opravda.

Žrtva ga je branila, žrtva brani jer se navikne i tako to ide. I kažem vam mi svi lopticu prenosimo dalje, srećom oni su se sada razišli, ovaj je tu, ovaj je otišao na fakultet pa je njemu to na neki način rješenje, koliko on ima obilježja u sebi. (Lika, SŠ)

Specifičan slučaj nasilja u jednoj školi koji bi se mogao okarakterizirati kao nasilje skupine je igra „Rode“ ili „Chicken fight“ koju su djeca našla na Internetu u kojoj je „legitimno“ nasilje grupe nad pojedincima.

Dogodilo se da je učenik pao na pod i makar ima neko pravilo da imaš mirno mjesto koje dotakneš i onda ti je dosta igre, onda se predaješ, ali pošto je učenik pao na pod on je puzao do tog mjesta i prijatelji iz razreda koji nisu uopće bili u svađi, možda jesu, jedan je prije jednu godinu, 2-3, ali njih 7 u razredu koji su prijatelji i družili su se odmor prije i nije bilo apsolutno nikakvih sukoba, našlo se sljedeće minute da ga cipelare po podu, što je bila velika tučnjava i velike ozljede. (Zagreb, OŠ)

3.1.5 Percepcija polarizacije učenika s obzirom na pojedina obilježja

U nastavku je bilo važno uvidjeti između kojih grupa se javlja nasilje, odnosno postoji li polarizacija učenika na osnovu pojedinih obilježja. Polarizacija učenika po grupama povezana je s karakteristikama žrtava i nasilnika koje su spomenute u prethodnoj temi. Također željelo se vidjeti koja je pozadina nasilja, odnosno što je njegov uzrok.

Socio-ekonomski status

U velikom broju škola socijalni status, odnosno neka vanjska obilježja koja izražavaju socijalni status kao što je npr. markirana roba ili najnoviji mobilni uređaji i sl. mogu biti razlog vršnjačkog nasilja, prvenstveno ne-fizičkog tipa. Djeca koja ne odgovaraju „očekivanom“ vizualnom identitetu

moгу postati žrtve. U siromašnijim krajevima gdje se sama djeca međusobno ne razlikuju po gore navedenim karakteristikama, gdje svi pripadaju srednjem ili nižem sloju ta raslojavanja na „bogatije“ i „siromašnije“ su rjeđa ili se uopće ne pojavljuju. Neki roditelji iako im je to možda i „izvan mogućnosti“ svojoj djeci priušte i neke skuplje stvari kako ona ne bi „iskakala“ (u negativnom smislu) od druge djece. Socio-ekonomsko nasilje se prema iskustvima pojedinih škola podjednako javlja i kod djevojčica i kod dječaka, posebno u starijoj dobi, odnosno kod nižih razreda osnovne škole to nije izraženo. Pojedini sugovornici/e navode kako su djevojke češće te koje rade razlike na osnovu socio-ekonomskog statusa. Socio-ekonomske razlike ipak ne moraju nužno biti ključni uzrok nasilja jer se navode primjeri kako unatoč postojanju razlika među djecom ne postoji polarizacija među djecom na osnovu socio-ekonomskog statusa.

... što se tiče i socijalnih razlika, socioekonomskog statusa, tu je prisutno podjednako kod djevojčica i dječaka, zapravo to djevojčice rade češće i koriste to elektroničko da bi izbjegli taj direktan kontakt. (Zagreb, OŠ)

Postoji socijalna nejednakost u našoj školi, jer je to strukovna škola pa neki (roditelji) imaju svoje firme, a neki nemaju. (Nastavnici, Zagreb)

Ali ta manjina djece koja živi u neakvim boljim materijalnim okvirima u principu ne ponašaju se tako da druge zbog toga smatraju manje vrijednima ili nešto u tom smislu. (Nastavnici, Lika)

Mislim puno manje, ono što ja znam, ja znam neku djecu od prvog razreda, koji su sada četvrti, onda dolaze iz obitelji koje nisu baš imućne, međutim, toliko je važno to pripadanje grupi i statusni simboli da vi vidite dijete za koje ja znam da je dijete koje ima samo majku, samohrana majka, koja je djetetu kupila cipele koje koštaju kao njena plaća i to dijete je obučeno tako da bude dio grupe. Kako ti roditelji financiraju to je drugi par rukava. Na jednoj razini na kojoj oni funkcioniraju mislim da to nije kod njih takav problem. To roditelji balansiraju da to funkcionira. (Zagreb, SŠ)

Mi imamo razlike socijalno-ekonomske, velike. Ali se oni među djecom ne osjete. Imamo djecu čiji roditelji ne rade, do djece diplomata, djece ljudi koji su vani radili pa su se vratili, koji su izrazito dobrostojeći. Međutim te nekakve socijalne razlike ili bilo kakvu vrstu polarizacije ja ne osjećam, dapače. Sve generacije se dosta dobro druže. (Nastavnici, Zagreb)

Nacionalnost

Nasilje s obzirom na nacionalnost ili vjerska obilježja se prema riječima stručnih suradnika i nastavnika slabije javlja. Niti jedna škola ne navodi kako se kod njih događa nasilje na osnovu vjere. Nasilje na osnovu nacionalne pripadnosti se javlja rjeđe, u manjem broju škola. Navodi se kako se radi o manjem broju slučajeva i kako je to tema na kojoj se dugoročno radi i prevenira.

Veliki dio škola dolazi iz ratom obuhvaćenih područja i prevencija nasilja na osnovu nacionalne pripadnosti je prisutna već duži niz godina. Čini se da nacionalnost više nije toliko u fokusu nastavnika/ca i stručnih suradnika/ca te se u tolikoj mjeri ne izdvaja kao problem i/ili glavni izvor nasilja u školi što ne znači da on kao takav nije prisutan u školama. Iako se takvi incidenti prema navođenju školskih djelatnika/ica rjeđe javljaju nikako ih se ne smije zanemarivati niti stavljati u drugi plan prilikom edukacije učenika i prilikom provođenja preventivnih programa.

Navodi se kako pritisak na pojedine skupine ne dolazi toliko do izražaja radi pripadnosti različitim nacionalnim skupinama već kulturnim razlikama ili je problem disfunkcionalnost obitelji, a ne samo nacionalnost. Skupine koje se spominju su Romi, osobe iz Bosne, Srbi te osobe koje su doselile s Kosova.

Mi smo imali, kada smo imali nasilje, imali smo da. Bude iz kojih mjesta dolaze i koje su nacionalnosti. Da, nažalost. Ima područje Đulovca, tamo su djeca koja su naseljena sa Kosova. To je bio veliki problem od kada su došli tu. Imali smo učestale tuče. Na početku što sam rekla od vikenda je dolazilo tu, sa područja koja se nisu voljela, to je područje Sirača. Područje Daruvara ili Dežanovca gdje su doseljeni iz Bosne i onda je tu bilo s te strane je dolazilo. (Slavonija, SŠ)

Imali smo incident da su djevojčice Romkinje vrijeđali. Jedne godine smo i prijavili. Zapravo, to nam je problem još uvijek velik. Trebale bi pratnju neku. Ravnatelj je obavijestio policiju, oni tu prođu, tek toliko. Taj dio nije pokriven. (Lika, OŠ)

Ne bih rekao da ima polarizacije, ne zato što živimo u idealnoj sredini, već zato što je ovo, što se tiče nacionalnog, izrazito jednonacionalna sredina i vjersko je iznad 90 i nešto posto ide na vjeronauk, Katolici su, s dugom tradicijom i osjećajem za odnose u zajednici kroz crkvu i sve ostalo. (Slavonija, OŠ)

Ne. Tu ne postoje. Oni znaju kroz šalu nekakvu točno tko je koje nacionalnosti. Inače smo mala sredina i naravno da se to zna. Nedavno sam imala takav nekakav slučaj pa su oni bili tu i ovaj jedan tom jednom dečku govori ti si polutan, pola je Hrvat, pola je Srbin. Ali oni to ne smatraju nečim. Ja kažem kako mu možeš to govoriti, je li on čovjek isto kao i ti? Ne smeta to meni. Oni to ne shvaćaju kao nekakvo maltretiranje, kao nekakav napad na sebe. Tako da nismo nikada doista nismo do sada imali izdvajanja po nacionalnosti, vjeri, po bilo čemu. Do sada se to nije primijetilo ovdje u školi, svi funkcioniraju savršeno po tom pitanju. (Lika, SŠ)

.... nacrtati će U pa će nešto ... oni često ne idu iz neke svoje nacionalnosti nego šara, onda se tome posveti pažnja da se objasni djeci što je to uopće i što on ustvari radi po tome. Tako da ustvari nekih tih baš na ovoj osnovi i nemamo. Da se nešto evidentirano tuže. Kažem, čak i onda kad je to bilo vrlo aktualno to je uspješno savladano. Možda su oni imali malo više problema

poslije škole ili u gradu, ali u školi nismo. (Slavonija, SŠ)

Znaju nekad biti, ali više su to nekako ti individualni, izolirani slučajevi koji nemaju veze s romskom tematikom nego s nečim drugim, pa se onda usput, ako se zakači netko tko je Rom i ne Rom doći će do uvrede ti si Rom ili ti nisi, to će se sigurno spomenuti, ali ne bih rekla da je to baš uzrok. Uzrok bude u nečem drugom, ali uvijek kad se zakače dođe do toga. Tako da se može krivo zaključiti da se događa između Roma i ne Roma sukob, a zapravo nije nego je sukob jer su se sukobili oko djevojke ili je netko nekoga cinkao da je prepisivao na testu ili tako nešto. Ne bih odmah stavila da je to sukob romske i ne romske civilizacije, nego neki uobičajeniji, dječji, svakodnevni sukob. Oni znaju svašta sebi međusobno govoriti, počastiti se s raznoraznim izrazima, nisu svjesni ni koju težinu imaju, ali više su to neki svakodnevni, uobičajeni. (Zagreb, OŠ)

Ne da ne zna biti, ali vrlo rjeđe na nacionalnoj osnovi i to naravno kako šira istraživanja pokazuju prvo Srbi pa onda ostali. Samo iz te neke predrasude još uvijek (Slavonija, SŠ)

Učenici s posebnim (obrazovnim) potrebama

Žrtve mogu biti kako nadarena djeca, tako i djeca koja imaju poteškoća u učenju. I novi učenici znaju biti žrtve nasilja dok se ne uklupe i integriraju u skupinu.

Ovo je bilo darovito dijete, oni su to zvali štreber, znači on je sve uvijek znao. On je uvijek bio spreman, sam po sebi, ne kažem da je tu i škola, je, ali je tu i talent i radio je. Tako da je taj dio bio presudan, on nikada nije htio s njima markirati, nikada nije htio poslušati njihove, svi su pobjegli, on je ostajao. (Lika, SŠ)

Događa se ako se određena skupina stvori i onda ta skupina dominira nad drugom skupinom, ima nekakvu nadmoć ili situacija u kojoj je neki novi učenik u razredu, dosta imamo onda s tim problema u prihvaćanju, ako se razred ne pripremi dovoljno dobro. (Zagreb, OŠ)

Djeca s poteškoćama su prema iskustvima stručnih suradnika/ca rijetko žrtve nasilja. U samo jednoj školi je spomenut jedan slučaj u kojem je dijete sa slušnim poteškoćama bilo žrtva nasilja. U gotovo svim školama ističu kako ne postoji polarizacija učenika kada je riječ o djeci s posebnim potrebama. S druge strane, među nastavnicima se češće moglo čuti kako se događa polarizacija i izdvajanje djece s posebnim potrebama.

U kontekstu vršitelja i trpitelja nasilja kao specifična skupina su se javila djeca s ADHD-om koja predstavljaju izazov u radu stručnim suradnicima, nastavnicima i ostalim učenicima.

Ostali oblici polarizacije

Spomenuta je i **relacija selo – grad** gdje se djeca ponešto razlikuju po životnim stilovima koje vode te to također može biti povod za zadirkivanje te preći u neki oblik nasilja. To je donekle i povezano s djecom putnicima koja dolaze iz područnih škola ili udaljenih mjesta.

Kod mene ima više podijeljenosti recimo, imam djecu iz različitih sela, iz područnih škola i oni kada dolaze oni više ostaju u svojim krugovima. Imam osjećaj da se oni ne adaptiraju dobro. Ne da njih drugi odbacuju, nego imam osjećaj da oni pogotovo ako su tiši, da oni ne žele. (Nastavnici, Slavonija)

Dakle, ta djeca su drugačije i odgajana na selu od ove gradske. Iako kažem mi smo jedno malo veće selo, ovaj grad. Ali ipak su ta djeca na selu drugačije odgajana od ovih u gradu. Ta djeca sa sela uglavnom su odrasla sa bakama, djedovima, sa očevima, majkama koji rade, koji ne rade. Ta djeca sa sela su sa puno više obaveza žive. Oni imaju i poljoprivredu. Oni su prisiljeni pomoći. Dok su ova gradska djeca drugačija. Kada govorim o tim trogodišnjim programima, opet ću se vratiti na njih vidite djeca sa sela koja su došla, uglavnom imaju više odgovornosti od ove gradske djece. Jer u gradu je cijela obaveza otići u školu. Nemaju razvijene neke radne navike niti što se tiče škole, niti što se tiče ostalih poslova kućnih što bi trebali pomoći; donijeti drva primjera radi govorim. Tako da su ova djeca sa sela po tom pitanju se razlikuju, nekako su odgovornija i prema odraslima su odgovornija od te gradske djece. (Lika, SŠ)

Razlog za nasilje može biti **pripadnost drugoj školi**, znači znaju se sukobiti djeca koja idu u različite škole koje se nalaze u istoj zgradi ili neposrednoj blizini. Također se navodila polarizacija učenika s obzirom jesu li djeca „gimnazijalci“ ili „strukovnjaci“ gdje se djecu koja pohađaju strukovne škole zna omalovažavati odnosno smatrati đacima „drugog“ reda.

Imamo gimnaziju koja je elitna djeca, imamo druge struke četverogodišnju u kojoj se voli isticati da su gimnazijalci nešto iznad, nešto posebnije to je jedina podjela koja i djecu nekad nervira jako jer vi ste gimnazijalci, vi trebate biti neka krema, elita a ja često imam u medicinarima bolje djece nego što su gimnazijalci. Nije nužno da moraju biti i onda zna biti tek kad mi odu na neki izlet zajedno, na maturalac onda su oni baš super, a mi smo o njima imali stvoreno mišljenje kako su oni medicinari, kao građevinari oni su bezveze. Mislim da to stvore više nastavnici problem nego djeca. (Slavonija, SŠ)

Ništa nisu specifični za razliku od ostalih učenika, drugih škola, bilo Tehničke škole ili Ruđera, mi smo tu susjedne škole, oni su duplo veći od nas, mi imamo 20 razrednih odjela, oni imaju po 56. I tu je znalo biti trzavice između, ali zato što mi koristimo zajedničku dvoranu. To je više sukob dečki. (Zagreb, SŠ)

Spolna orijentacija se navodi u jednoj školi gdje se djecu „proglašava“ pripadnicima spolne manjine iako to ona sama nisu deklarativno rekla. Taj primjer ukazuje kako je potrebno osvijestiti djecu kako se i tu radi o nasilju te kako rodna ili spolna orijentacija ne smije biti povod za nasilje.

I nasilje pripadnosti, sumnje na pripadnost istospolnoj zajednici. Dakle učenici ne mogu smisliti osobe istospolne privlačnosti. Iako se dosta u školi radi na tome. (Slavonija, SŠ)

Nasilje prema onom što stručni suradnici uočavaju u svojim školama može proizaći iz određene nesigurnosti, odnosno manjka samopouzdanja i potrebe da se dokaže među vršnjacima. Već je naveden primjer gdje se mlađi moraju dokazati pred starijima, u jednoj školi se naveo primjer procesa „inicijacije“ koji moraju proći prvi razredi koji uključuju ponašanje koje bi se moglo opisati kao spolno uznemiravanje/zlostavljanje.

Ljubomora je također percipirana kao razlog za vršnjačko nasilje, prvenstveno među djevojkama, gdje postaje povod za ne-fizičko nasilje.

Često je to iz ljubomore, jer im se sviđa isti dečko. Na taj način nastoje eliminirati jedna drugu, jer smatraju da će im to pomoći. (Zagreb, SŠ)

3.1.6 Uloga obitelji i društva

Obitelj

Kroz razgovore sa stručnim suradnicima i nastavnicima jasno je vidljivo kako oni smatraju da je obitelj i njezina uloga u razvoju i odgoju djeteta od izuzetne važnosti. Tijekom razgovora u većini slučajeva to su samostalno navodili. Obitelj se navodi i kao moguća pozadina nasilja među vršnjacima. Moguć uzrok nasilnog ponašanja kod djece je taj što je nasilje toj djeci instrument kojim ona dolaze do svojeg cilja jer ne znaju za drugačiji način ponašanja.

Pa ja stvarno mislim da nasilje, ja sam uvjerena u to, tko god hoće neka me razuvjeri, ali to dolazi od doma, od obitelji, te okoline u kojoj živi, gdje dijete odrasta. Sto posto dolazi od tamo, jer ne vjerujem da ga kroz školu se može ili da uopće da ima itko toliko utjecaja koliko ima obitelj i mjesto gdje odrasta i ti ljudi s kojima odrasta i atmosfera u kojoj živi. (Zagreb, SŠ)

Obitelj je jako bitna. Ako roditelj razgovara s djecom i ako obitelj nije opterećena sama unutar sebe nekakvim problemima mislim da zapravo najviše može tu doprinijeti. Ako sama pruža nekakav model, roditelji ako su suradnički, razvijaju dobre odnose s drugima, sami daju svoj primjer. Mislim da je to u svakom slučaju najznačajniji faktor, i mi u školi naravno. Obitelj je ta kako bi rekli, stup društva. (Lika, OŠ)

Uzroci nasilja, da ja to sada malo složim. Uzroci nasilja su znači ovako ja bi rekla jedan od uzroka nasilja jest to što kod kuće stvarno nemaju kontrole. (Slavonija, OŠ)

Naravno da je velika uloga obitelji, nije presudna, ali je jako važna, s obzirom da ono što čuje, vidi u obitelji će preslikati, to je modus, tu nema nikakve pameti. Ako vidi nasilje u obitelji ili to ignoriranje, svakodnevno omalovažavanje njegovih vrijednosti ili vrijednosti njegove matere, brata i ostalog, odakle bi naučio kako se treba ponašati? Mislim da je to dosta važno i da takvo ponašanje prije svega najlakše će prepoznati u obitelji, onda ga je lako i preslikati u školi. (Slavonija, OŠ)

Situacija u obitelji, okruženje u kojem dijete odrasta prenosi se i na ponašanje djeteta u društvu, odnosno u školi. Stručni suradnici i nastavnici su uočili kako su djeca koja su sudjelovala u nasilju (češće kao nasilnici) upravo djeca koja dolaze iz manje sređenih obitelji. Manje sređene obitelji se susreću s problemima širokog spektra: alkoholizam roditelja, PTSP, nasilje nad djecom ili u obitelji, obitelji gdje su djeca odgojno zanemarena ili se ne pridaje dovoljno pažnje učenju.

Ima dosta to i s tom obiteljskom stranom, ima dosta obitelji gdje su nesređeni odnosi, ali to ne znači da su oni nasilnici. Može se reći da nedostaje ljubavi ili pažnje od strane roditelja, ta djeca su onda nesigurna u sebe i tako znaju djelovati. Gdje postoji ljubav i bolji odnosi u obitelji tu sigurno neće biti nasilnog ponašanja, tako da je to povezano malo. Ima kod kuće tih nesređenih stvari i nekih obiteljskih problema, alkoholizam roditelja i tako. (Lika, SŠ)

Recimo dijete koje nema kod kuće kontrolu ili koje je još odgojno zanemareno da roditelji ne surađuju puno ni sa školom, onda recimo kod takve djece se zna dogoditi da se razviju složeniji oblici ponašanja s kojima se borimo onda 8 godina dok ne dođe do kraja školovanja. (Slavonija, OŠ)

U nekim obiteljima je nasilje metoda odgoja. To moramo prihvatiti kao činjenicu. Neki roditelji koriste nasilje kao odgojnu metodu. I ta djeca isto to ponašanje, obrazac ponašanja rade u školi. Ako se tom djetetu nešto ne sviđa. (Nastavnici, Zagreb)

Mi tu imamo ratno područje, PTSP, onda kada se nešto dogodi roditelj ti kaže na telefon da ima dijagnozu PTSP-a. Što ti to treba značiti. Pozovite me, ja ne znam što ću napraviti ja ne odgovaram za svoje postupke. Često ako se i desi tako neka situacija, nemaš s kim ni razgovarati jer kod kuće je slično. (Slavonija, SŠ)

Također je zamijećeno kako postoji razlika u roditeljskim stilovima, tj. da je nasilje neke djece povezano s permisivnim stilom odgoja djece, gdje su djeca prepuštena sama sebi i nemaju jasno postavljene granice.

S druge strane, se navode i obitelji koje imaju visoka očekivanja od svoje djece pa su djeca pod velikim pritiskom od strane obitelji i/ili okoline. Nastavnici su uočili kako se djevojčice i dječaci različito odgajaju, odnosno da je neki oblik ponašanja „tolerira“ djeci s obzirom na spol. Pa se tako npr. očekuje da dječaci budu nemirni, a djevojčice mirne i sl.

Obrasce koje vide, taj najprimitivniji oblik ponašanja, agresija nekakva, to vide u toj okolini u kojoj jesu, ako su roditelji prepasivni, ono permisivni stil odgoja to zna biti jako nepovoljno za okolinu u kojoj dijete odrasta, jer je dijete prepušteno samo sebi i ne pruža se djetetu nikakav drugi obrazac, nego samo ovo što je, najčešće onda, ako nije okolina takva da shvaća da dijete ima nekakav problem i ne želi sudjelovati obitelj, u obiteljskoj terapiji, onda se često to dijete izolira kao problem i ono izvolite raditi s mojim djetetom. (Zagreb, OŠ)

To sam zamijetila, ne znam jesam li u pravu, ali mislim da ih se (dječake i djevojčice) totalno drugačije odgaja od rođenja. Bez obzira na genetiku i sklonosti. (Nastavnici, Slavonija)

Kada govorimo o roditeljskim odgojnim stilovima, imamo i roditeljske sastanke na tu temu obavezno po generacijama. Oni koji iskazuju ili ne iskazuju puno brige, topline i ljubavi. To sada ovisi, neki su totalno hladni i nezainteresirani. Neki su jako, jako brižni. Ali ono što im je zajedničko jest da su jako popustljivi, da nema granica, da nema kontrole, da nema nadzora i da nema traženja osobne odgovornosti. To su roditelji koji govore uvijek je netko drugi kriv. Jest on je to napravio, on je to rekao, ali nije on kriv nego je netko drugi kriv. To im je nekakva karakteristika. (Slavonija, OŠ)

Stručni suradnici su uočili, kako dio roditelja nije upoznat i nema nikakvu vrstu kontrole nad djetetom vezano uz korištenje Interneta, dio zato što nema vremena, a dio jer nema dovoljno znanja o Internetu i načinu na koji funkcioniraju društvene mreže.

A oni kontrolu po djeci uopće nemaju nikakvu, niti imaju pravila vezana za Internet i mobitel. (Slavonija, SŠ)

Također su stručni suradnici i nastavnici primijetili kako roditelji danas imaju sve manje vremena općenito, zbog vanjskih pritisaka i poslova pa tako i za svoju djecu. Nedostatak vremena može biti i vezan uz to da djeca i roditelji više adekvatno ne komuniciraju. Navode se situacije u kojima je vidljivo da djeca kod kuće nisu sretna, da im se ne pridaje dovoljno pažnje, odnosno da su zanemarena.

Pa mislim da je to isto tako, koji, nemaju roditelji vremena za njih. Odnosno oni nemaju u roditelje na neki način ni povjerenja, jer to su roditelji koji trče za financijama, a saslušati, jer to je njemu,

kada kaže, ja kada kažem svojoj mami ona kaže ma to je glupost, bedastoća. Neke životne stvari koje treba saslušati i normalno odgovoriti. (Lika, SŠ)

Uloga obitelji bi trebala biti na prvom mjestu, znači sve ide iz obitelji. Obitelj u zadnje vrijeme ne može izvršiti svoju funkciju jer su roditelji prezaposleni (Zagreb, SŠ)

Mi razgovaramo, ja ih volim pratiti dok se malo stvari ne stabiliziraju i onda oni mene zaustavljaju po hodnicima sa profesorice ja sam ispravio tu, tu i tu ocjenu i nisam više izostajao. To su neke stvari koje su meni jako drage kada mi kažu, ali mi se čini da tu nedostaje komunikacija s roditeljima. Zna mi se dogoditi da dođu djeca mi pričati u koga su se zaljubili, bi li ih ja mogla upoznati s nekim učenikom. Ja to njima ne zamjeram, da se mi razumijemo, ali mi se čini da su to neke stvari koje bi oni trebali sa svojim roditeljima razgovarati. To su neke stvari koje možda ipak nisu meni. (Zagreb, SŠ)

... mislim ako dijete nije sretno kod kuće traži pažnju na bilo koji način (Slavonija, SŠ)

Može se reći da nedostaje ljubavi ili pažnje od strane roditelja, ta djeca su onda nesigurna u sebe i tako znaju djelovati. (Lika, SŠ)

Obiteljska pozadina i klima, koja može biti vezana uz razinu obrazovanja roditelja. Povezuje se i s djecom čiji su roditelji rastavljeni. U siromašnijim obiteljima, koje znaju biti i obitelji s više djece, stručnjaci su zamijetili određenu apatiju i nemotiviranost za učenje, djeca kao da su se pomirila sa svojom sudbinom, odnosno djeca nemaju motivaciju za vertikalno pomicanje na socijalnoj ljestvici te ih zadovoljava razina koju su dostigli njihovi roditelj.

Ili su siromašnijeg imovinskog stanja koji dolaze ili iz razorenih obitelji, razvedenih obitelji, gdje općenito postoji ta loša klima u obitelji. (Lika, OŠ)

... uglavnom se ispostavi da su i problemi kući. Ili je to alkohol u pitanju ili su razvedeni roditelji. Ne znaš što je zapravo gore. Da li kada je u obitelji jedno od roditelja alkoholičar ili ako su roditelji razvedeni pa onda da dijete jedan roditelj vuče na jednu stranu, drugi na drugu. I ne možete dobiti roditelje. (Lika, SŠ)

Oni su više lošiji učenici. S njima imam više problema u svladavanju gradiva. Imam dojam da su to djeca koja dolaze iz malo brojnijih obitelji. (Slavonija, OŠ)

Društvo

Kroz razgovor je također bio cilj vidjeti kako stručnjaci vide ulogu društva u vršnjačkom nasilju, odnosno na koji način je širi društveni kontekst povezan s pojavom nasilja među djecom.

Uloga društva u percepciji stručnih suradnika i nastavnika ima važnu ulogu u vršnjačkom nasilju. Prema mišljenju stručnih suradnika mediji su posebno izraženi jer je nasilje prisutno i dostupno djeci. Filmovi, crna kronika, kompjuterske igre, internet i društvene mreže prepune su nasilja koje prema mišljenju suradnika svakako ostavlja trag i na djecu. Sudionici navode kako je sustav javnog informiranja prepun senzacionalizma, kako prenosi samo loše vijesti iz svakodnevnog 'života' škola, najčešće vezane uz nasilje među vršnjacima, a kako se jako rijetko prikazuju pozitivne priče iz škola. U medijima je prema navodu sudionika i sve prisutniji govor mržnje. Tijekom razgovora sami sudionici/ce naveli su pozitivne priče i situacije iz školskih klupa za koje smatraju da bi također trebalo biti mjesta u medijima. U sljedećem poglavlju naglasak je stavljen upravo na pozitivne primjere rješavanja sukoba i nasilja među mladima koje bi svakako trebalo više isticati. Prema iskazima sugovornika prisutnost nasilja u medijima je jedan od mogućih uzroka nasilja među djecom.

Pa ja mislim da oni globalno sve to bombastično, samo su senzacije. Kada čitate u novinama, oni bombastično nasilje, škola nije ništa napravila ... Ja mislim da to nije točno, površno, a to je senzacija za prodaju novina. Mislim da škole zaista rade, ova naša, a i svaka druga mislim da se brinemo o tome. (Lika, OŠ)

Koliko god da društvo nameće da se radi na tome da se nasilje smanji, imamo te programe i sve, ali da li namjerno ili nekako opet to se nasilje može vidjeti kroz, na primjer, medije, imamo raznih napada, kao govor mržnje i tako dalje, to mediji prikazuju, ne bi trebalo (Lika, SŠ)

Navodi se kako se nasilje u društvu percipira kao „normalno“, kao normalna svakodnevna pojava te kako raste tolerancija na nasilje. Također, sukladno tome, kroz diskusiju se navodila degradacija morala, društvo koje šalje krive poruke nesankcionirajući nasilje. U društvu postoji apatija, potreba da se okrene glavu na drugu stranu i da se ne sudjeluje, odnosno ne miješa u neku situaciju u kojoj je nasilje prisutno ili koja bi mogla prerasti u nasilje.

Pa ja mislim da oni globalno sve to bombastično, samo su senzacije. Kada čitate u novinama, oni bombastično nasilje, škola nije ništa napravila ... Ja mislim da to nije točno, površno, a to je senzacija za prodaju novina. Mislim da škole zaista rade, ova naša, a i svaka druga mislim da se brinemo o tome. (Lika, OŠ)

Koliko god da društvo nameće da se radi na tome da se nasilje smanji, imamo te programe i sve, ali da li namjerno ili nekako opet to se nasilje može vidjeti kroz, na primjer, medije, imamo raznih napada, kao govor mržnje i tako dalje, to mediji prikazuju, ne bi trebalo (Lika, SŠ)

Nekako je nasilje postalo normalno, sve je normalnije kao što je recimo u našem društvu alkohol što je meni onako svakako uvijek veza između jednog i drugog. Alkohol kao droga koja je dopuštena ili u našem društvu tako opće prihvaćena, koja često rezultira onim nasilnim ponašanjem tih mladih koji piju po tim kafićima (Slavonija, SŠ)

Znate što, ja ne bi uopće izrazila čuđenje zašto su nam mladi ovakvi kakvi jesu s obzirom kakvo nam je društvo. Oni svakodnevno gledaju našu političku scenu što se radi, malo, malo nekoga se za korupciju, za krađu, za ovo, za ono. I vide isto tako da to nije sankcionirano. Nije prihvatljivo sankcionirano. Desi se bilo kakvo kazneno djelo, dobiješ godinu – dvije – tri, a pogotovo za krađe ne dobiješ ništa, osim što si ukrao. I oni sve to gledaju. Na nasilje se ne reagira onako kako bi se trebalo, dakle na fizičko nasilje se ne reagira onako kako bi se trebalo. (Lika, SŠ)

Iako alkohol ne bi smio biti dostupan djeci, djeca ga na kraju konzumiraju jer je društvo licemjerno i dopušta ga, žmireći na jedno oko. U Hrvatskoj, zbog tradicije i kulturnog nasljeđa, alkohol vrlo često nije percipiran kao problem, pa tako ni kada ga konzumiraju mladi i djeca. Kroz razgovor su navedeni primjeri kada djeca sudjeluju u tradicionalnoj izradi rakije te situacija kada je konobar djeci iako je bilo jasno da se radi o maloljetnim osobama djeci točio pivo s okusom koje iz njegove perspektive uopće nije alkohol nego sok. Proces osvještavanja o štetnosti alkohola i njegovim posljedicama na pojedince, njihovu društvenu zajednicu i društvo u cjelini je dugoročan proces kroz koji treba proći cijelo hrvatsko društvo.

Nekako je nasilje postalo normalno, sve je normalnije kao što je recimo u našem društvu alkohol što je meni onako svakako uvijek veza između jednog i drugog. Alkohol kao droga koja je dopuštena ili u našem društvu tako opće prihvaćena, koja često rezultira onim nasilnim ponašanjem tih mladih koji piju po tim kafićima (Slavonija, SŠ)

Da, apsolutno, djeca sudjeluju tu sa svojih 12-13 godina u izradi rakije na jesen. Mislim da većina, ipak 99% učenika ne dolaze pijani u školu. (Lika, OŠ)

Uključeni su svi, zato što je društvo, društvo to smo mi, svi skupa licemjerni. S jedne strane im braniš do 18 godina da ne mogu alkohol kupovati, da ne mogu duhanske proizvode i sve redom tako. A sve je to njima dostupno. (Lika, SŠ)

Ja sam odmah skočila i napala na konobara. Rekla sam pa što je vama, oni su djeca. Oni su osmi razred. Kaže on pa što, to je sok. Kakav sok? To se zove pivo s limunom. To je pivo. Da, pa svi to piju kao sok. Konobar tu sada više. Kada sam pitala djecu, kako vam pada na pamet? Pa sok, mi to kod kuće isto smijemo. I sada imaju novaca pa su si priuštili. Napravila sam jako veliku

frku. Ne radi se o nasilju, ali se radi o reagiranju. Došli smo u školu, zvali smo roditelje. Idu pedagoške mjere, mi moramo reagirati. (Slavonija, OŠ)

U manjim sredinama sudionici su istaknuli kako društvo, odnosno cijela lokalna zajednica nema sadržaja za mlade, mladi su prepušteni sami sebi, često im zna biti dosadno te svoje vrijeme provode na računalima ili u kafićima. Istaknuto je kako je važno omogućiti i osigurati djeci i mladima da kvalitetno mogu provesti svoje slobodno vrijeme, da im se ponudi alternativa od pasivnog provođenja vremena ispred televizora ili računala. Nemogućnost kvalitetnog provođenja slobodnog vremena izraženiji je u manjim sredinama tj. u Lici i Slavoniji dok se u Zagrebu taj problem rjeđe ističe jer sam Zagreb nudi mogućnosti iako je i kod djece i mladih u Zagrebu potrebno razvijati svijest da postoji alternativa pasivnom provođenju slobodnog vremena.

Oni više puno ne trče, ne skaču, ne igraju se, ne družu se. Puno vremena pasivno provode, svoje vrijeme. Ono što on gleda, fizički su pasivni. Čak i ako je psihički to nekakva igrice, fizički su vrlo pasivni. Onda smatram da nemaju nikakvih obaveza. (Slavonija, OŠ)

Nema nekih organiziranih, sportskih aktivnosti. Ja sam već evo 18. godinu ovdje, nisam odavde. Ovih 18 godina radim ovdje 10 u gimnaziji. Nema nekih sadržaja, zimske praznike, ja imam svoju djecu, djeca nemaju gdje, nemaju što. Koliko puta smo i preko crkve pokušavali i preko grada, da bi se osnovao neki omladinski centar, pa su pokušali prostor će se preurediti, na kraju nije od toga napravljeno ništa. Ta djeca nemaju kuda nego u kafićima. Ja polazim i od svojih, dečki su od 16 i 17 godina, nemaju oni kuda, nemaju sadržaj. Da smo mi u Zagrebu, Rijeci, oni bi imali uvijek nešto. (Lika, SŠ)

Ističe se i kako je općenito javna komunikacija loša, djeca ujedno i dosta koriste psovke u svakodnevnom govoru.

3.2 Uloga škole u vršnjačkom nasilju

U sljedećem poglavlju cilj je bio dobiti uvid na koji se način škola i njezino osoblje nosi s vršnjačkim nasiljem. Znači, na koji način se rješavaju slučajevi, odnosno koja je uobičajena praksa, koji su dobri i lošiji primjeri školske prakse te s kojim poteškoćama i izazovima se susreću stručni suradnici i nastavnici kada se suoče s vršnjačkim nasiljem.

3.2.1 Uobičajena praksa i preventivni programi

Uobičajena praksa

Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima osnovna je polazna točka za rješavanje situacije u kojoj je prisutno vršnjačko nasilje. Gotovo sve škole su direktno ili indirektno rekly da se pridržavaju Protokola odnosno da rade po njemu. To je najčešća uobičajena praksa kada se dogodi vršnjačko nasilje u školi. Stručni suradnici su tijekom razgovora češće spominjali Protokol. Među nastavnicima dio njih je naveo kako nisu upoznati ili ne prate Protokol.

Mi smo kao ustanova dužni postupati prema onom Protokolu u slučaju nasilja. Protokol o postupanju u slučaju nasilja. Znači zna se što škola treba uraditi. To je odmah pozvati roditelje, razgovarati i sa onim tko je pokušao nasilje i sa žrtvom. Obavijestiti liječnika pisanim putem i telefonski. Poslati pisanim putem da postoji pisani trag. Obavijestiti Centar za socijalnu skrb. Obavijestiti policiju. I mi smo tim redoslijedom i napravili. Organizirali predavanja i za učenike tog razreda. Organizirali predavanja i za roditelje. Mada se ta predavanja organiziraju i inače dok se nije dogodilo. (Lika, OŠ)

... tim da je problem isto u učiteljima, neki prate taj Protokol, neki se baš toga i ne drže. Problem je možda u nama. Nekada nam se da, nekada ne da. (L3, Lika)

Da, koristimo Protokol, postupamo po njemu i razrednicima svaki put na početku školske godine kažemo da ga pročitaju i često znamo doći, kako nas sada ima malo više, jer imamo i pripravnice, onda napraviti kao nekakvu radionicu, više da taj protokol ne bude kao mi smo sada to pročitali pa je to to, jer protokol nije na nekoj njihovoj razini, ne znaju oni što znače sve te riječi pa im onda malo objasnimo što bi bilo nasilje i tako. Upoznamo, pogotovo više, od 5. do 8. razreda da djecu upoznamo s tim dokumentom, da to zaista postoji, isto tako i njihove roditelje na roditeljskim sastancima i na učiteljskim vijećima pozivamo uvijek ljude da moraju raditi po protokolu jer je to svetinja, moramo se držati protokola. (Zagreb, OŠ)

U manjem broju škola, prema navodima stručnih suradnika u posljednje vrijeme nije bilo potrebe da se Protokol koristi jer sukobi nisu okarakterizirani kao nasilni, tj. definirani su kao „sitniji“.

Kad je bilo nekad slučajeva, prije sam imala, sad i nisam imala tih nekih nasilnih slučajeva, pa nisam morala, osim ovih sitnih stvari koje se događaju, ali da je bio neki veliki slučaj onda bi postupala po tom protokolu. I prije je bio protokol po kojem smo postupali. (Lika, SŠ)

Ali sve te veće sukobe, koje ne možemo mi riješiti idemo prema protokolu, policiji, socijalnoj skrbi šaljem to. (Zagreb, SŠ)

Situaciju kada je jedan dečko iz 1 razreda, pod velikim odmorom su došli neki nama nepoznati i oni su ga pretukli bejzbol palicom, tu smo reagirali prema Protokolu. Ništa, on je dobio ozljedu glave, zvali smo Hitnu, Policiju, zvali smo roditelje, obavijestili gradski ured, centar za socijalnu skrb. To je situacija koja se dogodila. (Zagreb, SŠ)

Protokol predstavlja dokument u kojem su propisane smjernice kako postupati u slučaju nasilja, koje stručni suradnici i nastavnici koriste i/ili prilagođavaju ovisno o situaciji u kojoj se oni i djeca nalaze. Ovisno o vrsti i težini pojedinog nasilja stručni suradnici odabiru propisane metode, pa se tako u slučaju težih oblika nasilja kontaktira i policija, dok se kod „blažih“ obavljaju razgovori s djecom i roditeljima.

Imamo Protokol o postupanju u slučaju nasilja u školi. Najčešće učitelji koji su dežurni priđu, zaustave nasilje i onda ti učenici dolaze stručnim suradnicima, dakle učitelj može i sam obaviti razgovor ako stručni suradnik možda nije u školi, ali se trudimo da je u jutarnjoj i popodnevnoj smjeni bar 1 stručni suradnik u školi. Ja inače, kad mi dođu tako učenici, oni su najčešće jako ljuti jedni na druge, pa čak je bila situacija da su se tu počeli ponovno tući, ali u pravilu se mogu jednostavno pomiriti, znači kad se svi smire ja iniciram pomirbu, da se pomire bez obzira tko je prvi počeo, to je jako teško utvrditi, da se pomire ako nema nekakvih velikih fizičkih ozljeda, u tom slučaju idu na hitnu i zove se policija, a bilo je i toga, u tom slučaju su svi angažirani, i ravnateljica i policija, djeca idu doktorima, roditelji se zovu, tako da je to čitava procedura saslušanja, puno toga. (Lika, OŠ)

Ne, uobičajena procedura. Kada imamo, dogodi se, učiteljica dovede, dakle neki sukob se dogodio ili ako saznamo da duže vremena traje, obavezno ako su djeca u školu se pozivaju u školu, ako nisu u školu, o tome se odmah obavještavaju roditelji. Da se dogodilo to i to i roditelji vas obavijeste da ćemo drugi dan kontaktirati djecu, da ćemo ih pozvati zbog toga i toga. I da ćemo opet roditelje kontaktirati i reći što smo riješili, onda apeliramo na njih, pogotovo na te koji su bili žrtve. Ako se bude to ponavljalo da nam svakako to odmah kažu, tako da je to uobičajena procedura. (Zagreb, OŠ)

U pojedinim školama stručni suradnici su navodili kako koriste individualizirani pristup, koji u stvari, predstavlja prilagodbu propisanih aktivnosti svakom pojedinačnom slučaju. Iz razgovora, se može lako razaznati da se ne radi o kršenju smjernica već njihovim prilagodbama trenutnim situacijama.

Sugovornici su također istaknuli kako bi „slijepo“ držanje pravila moglo dovesti do preopterećenja ostalih dionika, npr. policije ili centara za socijalnu skrb.

Kod nastavnika je napomenuto također kako striktno držanje pravila može kočiti rad te upravo imati kontra efekt, iako se oni slažu da je uobičajena procedura ipak učinkovita.

Pravi postupak je ako dijete koji put nešto napravi, možda on hoće pažnju od nekoga starijeg jer mu treba pomoć, onda recimo ići papirom na to dijete je smiješno, profesor gubi potpuno autoritet, ako ga kolektiv podrži, još protiv djeteta, onda i kolektiv gubi autoritet, onda se tu radi čak i nasilje, dijete postane buntovnik i onda kaže «tko vas sve šiša».

Krivi je postupak ići papirom na dijete. U većini slučajeva. Mislim da svi sami rješavamo na satu odmah, čim nastane problem i dalje o tome ništa, to ostane među nama, problem je nastao, idemo ga riješiti, neka ostane među nama, to većina nas radi, tko bi sve to pisao. (G1, Zagreb)

Uglavnom individualizirano. Različiti su i oni koji vrše nasilje, različite su žrtve uvijek se nastojimo njima prilagoditi, što se dogovorimo zajedno, što je onome tko je doživio nasilje prihvatljivo. Nije uvijek isti oblik reakcije prihvatljiv. Oni su jako specifični i ja se uvijek trudim njima prilagoditi da napravimo ono s čime se ta žrtva dobro osjeća. Netko želi da se odmah pozove taj tko ih je maltretirao, da se suoče i da skupa razgovaraju. Neki su toliko otvoreni da tako riješimo, to obično dečki. Oni to riješe relativno brzo. Kod cura to ne ide tako, malo je drugačije, nisu tako spremne. Nekada moramo ići puževim korakom dok ne dođemo do nečega, ali njima je tako prihvatljivo, ne želim napraviti ništa što je njima neprihvatljivo, jer ću onda ja na njih izvršiti pritisak, a to je zadnja stvar koju želim. (Zagreb, SŠ)

Pa ne, postoji procedura, ali ta procedura sama po sebi dopušta razlike, od djeteta do djeteta. Njima je sve podređeno, ona je individualizirana, ali postoji kada se nešto događa, djeca se obavezno pošalju kod pedagoga, psihologa i socijalnog radnika i onda oni dalje vode postupak. Pa se vidi, ima djece koja stvarno imaju problema, pa imaju nekakvih poteškoća, od psihičkih, ne znam kakvih, onda oni procijene kome je i što potrebno, pa se ide dalje, ako treba. I u Kukuljevićevu i u Klaićevu i za ove koji su punoljetni Vinogradsku, ako im je potrebna. Ali kažem to je onda njihova procjena toga u razgovoru sa ostalima, sa razrednikom, često i sa mnom jer sam ja sa njima popodne. Pa onda mi svi skupa napravimo nekakav tim, pa nešto što je stvarno bitno pa porazgovaramo o tome, pa vidimo kuda ćemo dalje. Ili ako ne znamo, onda obično na neka vrata dalje zvonimo, tražimo odgovore. (Zagreb, SŠ)

Ne. Nema. Ako se dogodi neko nasilje, ako je tako da trebamo prijavljivati Centru, ja ne mogu reći da ja prijavljujem nasilje kada netko dođe kod mene. Da ja svako nasilje kada netko dođe i ja prijavljujem Centru. Pa kuda bi došli? I ovo kada nešto prijaviš Centru vezano za dolazak u školu, ako roditelj ne dođe. Oni kažu gdje bi mi bili da mi svakakve vaše. Mi ono što se dogodi u školi, jedino ako je to učestalo, ako zbilja dođe do toga da se učestalo ponavlja, bez obzira na sve i roditelja, onda se prijavi. Ali roditelj kada dođe, mi na roditeljskim sastancima imamo, protokoli su na stranici škole, seksualno nasilje, nasilje u obitelji, nasilje u školi. Na roditeljskim sastancima se upoznaju roditelji i oni znaju da je naša dužnost da ja njima kažem da posao mogu izgubiti ako ja ne prijavim vaše nasilje. Tako da je to nešto što je obveza naša. Ako se dogodi, zna se da se mora prijaviti.

Proces suočavanja i vođenja sudionika do zajednički prihvatljivog rješenja (medijacija) je način rada koji veliki broj škola uspješno primjenjuje i ujedno je jedan od najčešćih primjera dobre prakse rješavanja vršnjačkog nasilja.

Prvo se poziva učenika, mislim obadvije strane su oštećene, ovisno o slučaju se pozivaju odvojeno ili zajedno baš zbog nekog da se suoče, pozivaju se roditelji to je uglavnom to. Izriče se nekakva odgojna mjera ovisno o stupnju što su napravili i tako. Uglavnom su metode da se s njima radi, roditelji se uključe i onda to uglavnom funkcionira. (Slavonija, SŠ)

Postoji procedura kada se dogodi mi njih odmah izdvojimo, obavimo razgovor i s jednim i s drugim. I sa žrtvom i sa počiniteljem nasilja. Pozovemo roditelje, obavijestimo roditelje, porazgovaramo s roditeljima i upoznamo u čemu je problem. Obično nam na tome stane. Mi ne idemo dalje da pozivamo. Ne znamo što se može dogoditi da moramo pozivati policiju. Još nismo došli u situaciju. Od kada sam ja tu da moramo pozivati policiju, da ih policija rastavlja i tako nešto. Uglavnom to uspijemo riješiti unutar škole i vrlo brzo. (Lika, SŠ)

Ja pokušavam u školi raditi medijaciju, tako da onda imam opet slučajeve koji su mi za medijaciju, koji nisu, ali nije baš nikad isto, onda imamo gdje će djeca biti iskrena, odmah će reći, imamo gdje krenu muljaže, «nisam ja, on je meni ovo», onda ovaj ima neke svoje svjedoke, ovaj ima neke svoje svjedoke, gdje se to stvarno zna začahuriti, tako da mislim da ni policijska postaja nekad ne može pomoći u raspetljavanju priča, tko je kriv, tko je prvi počeo, tko je kome što rekao, to zna biti nezgodno. Znamo stvarno doći na to da ne znamo što je, vidimo da se nešto dogodilo, ali pola razreda će stati u obranu ovog, pola će stati u obranu onog i onda na kraju ne znamo. Po mom iskustvu, uvijek su negdje i jedna i druga strana nešto napravile, ali onda mu malo pridodaju ovo, ovom oduzmu ono, onda ispadne malo nezgodno, jer ni mi ne možemo istražiti. Ima djece koja će zaista odmah reći, «jesmo, potukli smo se, on je meni rekao to, ti si meni rekao to» i brzo se pomire, a ima i djece koja će se opet isto i naljutiti pa će malo duže razmišljati o tome i tako. (Zagreb, OŠ)

Restitucija je način rada koji su pojedine škole navele kao uobičajeni način rada u situacijama vršnjačkog nasilja. Restitucija je pristup discipliniranju koji podrazumijeva da mladi ljudi čine pogreške. Usmjeravanjem mladih na ispravljanje pogreške, a izbjegavajući kažnjavanje, ovaj pristup naglašava pozitivno rješavanje problema (Diane Chelsom Gossen).

Oni misle kao prvo da je uvijek štitim djecu, to je problem veliki. Veliki problem što uvijek misle da ja štitim djecu i da štitim ja njih. Ja uvijek kažem da svatko ima pravo i potrebu, odnosno ima mogućnost tu da dokaže da će promijeniti svoje ponašanje. Znači da će ići na restituciju. Rijetko kada sam za to da se isključi automatski iz škole. Kao što je sada ovaj učenik koji je napravio, ima tešku tjelesnu povredu, djetetu je otišao nos, pukao mu je. (Slavonija, SŠ)

Dio škola je istaknuo svoja školska pravila ili procedure vezane uz ponašanje i događaje u školi koji se direktno ili indirektno odnose i na situacije vršnjačkog nasilja. Također se navodi kako se osnivaju povjerenstva koja donose odluke vezane uz pojedine slučajeve vršnjačkog nasilja. Uključivanje učenika u donošenje odluka važan je za cijelu razrednu i školsku klimu te za cijeli

proces pridržavanja pravila jer pravila koja su sami zajednički donijeli imaju veću težinu, odnosno povećava se vjerojatnost da će se takvih pravila i pridržavati.

Ono što postoji u školi, imamo i učeničko vijeće i vršnjake pomagače i još nekakve strukture kroz koje mi djelujemo kao stručna služba škole da bi djeca bila obaviještena od statuta škole, preko kućnog reda, preko nekakvih pravila koja mi imamo, kao škola. Ako se događa bilo što u razredima uvijek se može pozvati na kršenje razrednih pravila ... (Zagreb, SŠ)

Mi smo to razradili dobro, u biti onaj nastavnik koji vidi ili odrasla osoba da se nešto dogodilo, on treba popuniti jedan upitnik, svoje izvješće o događaju, obavijesti razrednika ili stručnu službu i u biti razgovaramo s učenicima. U ovom sistemu najprije žrtva pa skupina, ovisi o događaju i procjeni što se dogodilo. Ide stručnim suradnicima ako je nešto teže, ako nije onda razrednik to vidi. U odnosu na ova razredna pravila, takva je procedura, pa onda ako je nešto blaže djeca su u tim pravilima napisala i posljedice za pravila, ako su nešto napravila, imaju posljedice. Može se i restitucija primijeniti, ovisi o nastavniku, o razredniku, što će i kako će postupiti. (Lika, OŠ)

Dakle ovako, ne samo da se razgovara, ja o svakom razgovoru vodim evidenciju ili ga zapišem ili tako teže slučajeve napravimo zapisnik razgovora, na potpis sudionicima. I poslije kada pozivamo mi pozivamo povjerenstva, ako je naš učenik sudjelovao posebice kao nasilnik, u što skorije vrijeme se pozove povjerenstvo. To znači razrednik, stručni suradnik, nastavnik koji predaje tom učeniku, sam učenik i roditelj. Svi su uključeni. Mislim stvarno imam dosta slučajeva dobre prakse gdje iza toga se zahvale i roditelji. Zaustavite me, mogu vam argumentirati. (Slavonija, OŠ)

Ja imam običaj na početku školske godine dogovoriti razredna pravila za razred kojem sam razrednica, onda to pišemo svake godine iznova. Neka pravila od tih se ponove, neka se modificiraju, neka se izbace, pa se stave neka nova. Onda uvijek dogovorimo po nekakvom PS-u, ne samo pravilo, nego i posljedicu nepridržavanja tog pravila. I u stvari ja ne moram često ukazivati na ta pravila. Ona nama vise za zidu u učionici. Već sada i učenici sami, kako nam je to nekakav standard znaju na taj način problem koji se dogodio, samoinicijativo reći ima li to u našim pravilima. (Grupa 3, Lika)

Oblici prevencije

U svim školama postoje preventivni programi bilo da se oni službeno nazivaju takvima, ili se radi o pojedinim aktivnostima koje u konačnici služe kao preventivni programi. Najčešće se radi o predavanjima koja su vezana uz probleme mladih ili općenito poboljšanja odnosa među mladima (npr. komunikacijske vještine), a dio predavanja vezan je isključivo uz probleme vršnjačkog nasilja. Uz predavanja dio škola provodi i radionice koje za temu imaju prevenciju nasilja. Dio tema se obrađuje i u sklopu Zdravstvenog odgoja. Uz predavanja za djecu dio škola ima i predavanja za roditelje, koji nažalost nisu u velikom broju posjećena.

Kolegica i ja vodimo komunikacijske vještine do tolerancije, ima toga. I razrednici provode s njima na satu razrednika. (Zagreb, SŠ)

Imali smo mi i razno raznih predavanja za roditelje, na koji se roditelji i nisu u prevelikom broju odazivali. Pa bilo je recimo ovisnost, seksualna nasilja. To su teme na koje roditelji nisu u prevelikom broju došli. (Zagreb, SŠ)

Među programe koje nastavnice i stručne suradnice često prepoznaju i kao preventivne programe spadaju sportske aktivnosti i ostale izvannastavne aktivnosti kao što su glazbeni programi, dramske skupine i sl. Nanovo se kvalitetno provođenje slobodnog vremena spominje u kontekstu prevencije vršnjačkog nasilja.

Jedan dio se opet radi kroz slobodne aktivnosti, isto su djeca uključena u slobodne aktivnosti, imamo tu i sportski klub, imamo klub tehničara, oni su isto dosta angažirani, imaju razne sekcije u okviru tog kluba tehničara, tu provode vrijeme tako da su malo angažirani. (Lika, SŠ)

Postoji jako puno izvan nastavnih aktivnosti, od fakultativnih jezika, grupa, turističku geografiju, geologiju, sportske aktivnosti. Učenici se mogu uključiti u sve što žele. Na raspolaganju imaju toliko toga. (Zagreb, SŠ)

U jednoj od škola su pokrenuli i savjetovanište u kojima se obrađuju različite teme vezane uz mlade.

Da su usmjereni na prevenciju, krenuli smo u to savjetovanište. A ovako drugo, ništa ekstra. Mi se razgovaramo svaki dan, imamo taj i popodne kada sam ja, uvijek imamo neke teme, a pogotovo kada je nešto aktualno, ali nemamo ništa posebno usmjereno protiv nasilja, zato što nije u tako nekoj velikoj mjeri da ima više tih nekakvih angažmana što se tiče nasilje. (Zagreb, SŠ)

Preventivni programi pokrivaju različite teme kao što su: prevencija vršnjačkog nasilja, prevencija u vezama, tolerancija na različitost, rodno uvjetovano nasilje, problemi osoba s invaliditetom, ovisnosti, upoznavanje s azilantima, problemi starijih i nemoćnih osoba, elektroničko nasilje itd.

Sada je to hvala Bogu sve manje i manje, jer zaista radimo na prevenciji, osvještavanju i promicanju tolerancije. Mi smo na Dan tolerancije oblijepili hodnik sa lijepim riječima, druženje, prijateljstvo, pomaganje, suradnja i tako dalje. (Nastavnici, Zagreb)

Prevencija vršnjačkog nasilja. Prevencija u vezama. Prevencija na sportskim, ali to nam je nekako u sklopu tog preventivnog programa prevencija nasilja. Onda u tome imamo i preveniramo vršnjačko nasilje i na sportskim terenima i u vezama. Sve oblike nasilja mi prođemo kroz taj program. (Lika, SŠ)

Škole preventivne programe provede samostalno ili u suradnji s drugim institucijama. Vrlo često škole surađuju s udrugama ili institucijama s kojima provode zajedničke programe ili akcije vezane uz djecu i mlade. Među udrugama i programima koje su navedene više puta su Udruga „Korak po korak“ sa svojim CAP programom i UNICEF („Škole bez nasilja“). Od udruga se još navode Delfin, Puž, Mali korak, Ambidekster klub, Status M s programom „Budi muško“ i CMS.

Osnovni CAP, dakle CAP program se bavi prevencijom napada na djecu, vršnjački i odnosi odraslih prema djeci, koji može biti napad u bilo kojem smislu. Dakle bavi se prevencijom napada na djecu, u drugom razredu se provodi osnovni CAP program (Zagreb, OŠ)

Škole također u sklopu prevencije nasilja i informiranja mladih surađuju s policijom, fakultetima, županijskim i gradskim vijećima, Zavodom za javno zdravstvo te Domom za nezbrinutu djecu.

Model koji također dio škola koristi su dežurni nastavnici koji svojom pojavom dijelom preveniraju nasilje i ujedno ga lakše uočavaju.

Imamo tu mrežu zaštite od tih dežurstava, ljudi su educirani, senzibilirani, imamo pedagoška pravila, mjere, zakonski okvir, ali je preventivni taj dio izražen kroz slobodne aktivnosti. (Lika, OŠ)

... onda ophodnju (policijsku) imaju vezano za autobusnu stanicu u Daruvaru ili u Pakracu, da ne bi došlo do nečega još. (Slavonija, SŠ)

3.2.2 Primjeri uspješnog rješavanja i „dobre“ prakse

Primjeri dobre prakse, prevencije i uobičajene prakse rada u slučaju vršnjačkog nasilja međusobno se isprepliću te su u nekim situacijama i istoznačne jer svaki oblik prevencije ili konkretnog uspješno riješenog slučaja vršnjačkog nasilja ujedno predstavlja i primjer dobre prakse.

On nikada više takvo ponašanje nije ponovio. Nikada više. To se dogodilo početkom školske godine. Onda sam razgovarala i ja sa tim učenikom, razrednica isto tako. Drugi učitelji malo su više ja mislim pažnje obraćali na takvo dijete za slučaj da ne bi on takvo ponašanje ponovio. Takva ponašanja se znaju često i ponoviti nasilna. Njemu je očito trebalo pažnje po mojem mišljenju i brige za njega da bi se on malo smirio. Neko drugo dijete možda i ne bi. Vi ste zvali Centar za socijalnu skrb, vi ste zvali policiju, psiholog mu dolazio iz Zavoda za javno zdravstvo. Razumijete?

Moderatorica : Vi zapravo želite reći ako vas dobro čujem da je ovaj rad s njim individualni? Da je urodio plodom, upravo to. To je ono što škola može napraviti. Znači da u biti preventivno

djeluje. U biti vi njega educirate, pričate s njim da takvo ponašanje nije uredu. Normalno trebalo je vremena i normalno da vi morate takvo dijete nadzirati i pratiti. (Lika, OŠ)

Medijacija se pokazala uspješnim modelom rješavanja vršnjačkog nasilja. U pojedinim školama medijaciju ne provodi samo stručno osoblje već su razvijeni modeli učenika medijatora te medijaciju provode i nastavnici. Učenici su također uključeni u rad škole kroz učenička vijeća te kao „vršnjaci pomagači“.

I ovoga naravno pokušaj medijacije. Ja sam s medijacijom uspjela u školi napraviti dosta toga. Nakon medijacije, ti isti učenici više nisu bili u sukobu. Metoda funkcionira. Preporučam svakome. (Nastavnici, Zagreb)

Kod nas kreće sada medijacija, ali s tim da ide edukacija učenika da budu medijatori. I sada psihologinja provodi anketu i rekla mi je da ide u šeste razrede što je optimalno, znači da se njih educira. Napokon kreće, baš mi je drago da ćemo krenuti sa tim projektom. (Nastavnici, Slavonija)

Nažalost, češće imam nekakvu percepciju i ostanu mi ti slučajevi koji nisu baš dobra praksa, ovi koji jesu njih nekako i zaboravim. Znamo medijacijom poprilično lijepo to riješiti, djeca se znaju ispričati jedan drugome, najbitnije mi je kad ja slijedeći dan vidim da oni razgovaraju, normalno hodaju po hodniku ili zajedno sjede i jedu. Onda znam da mi je sukob riješen. Ali ovako preda mnom će oni svašta reći da ne moramo dizati frku oko toga, da neće morati dobiti kaznu ili ne znam što. Svašta oni znaju zamisliti, pogotovo manji, da će odmah dobiti ukor, ako se ne pomire, pa se kao pomire. (Zagreb, OŠ)

Ono što postoji u školi, imamo i učeničko vijeće i vršnjake pomagače i još nekakve strukture kroz koje mi djelujemo kao stručna služba škole da bi djeca bila obaviještena od statuta škole, preko kućnog reda, preko nekakvih pravila koja mi imamo, kao škola. Vijeće roditelja je isto tu jako bitno za suradnju. Ako se dogođa bilo što u razredima uvijek se može pozvati na kršenje razrednih pravila, mogućnost restitucije, uključivanje stručne službe, mislim da smo mi stvarno na raspolaganju. Djetetu se uvijek da prilika da popravi štetu. Ako je situacija takva da treba odmah obavijestiti instituciju, policiju, centar, onda se to napravi, ako je tako da je to neki manji prekršaj onda se ide na restituciju. Isto tako, ako se dogodi elektroničko nasilje koje kulminira u nekom trenu, a da nismo znali što se dogođa, nismo mogli poduzeti sve te korake do tada, onda se tu uključuje cijeli razred, radi se čak i roditeljski sastanak, po potrebi, ili se radi s tom izoliranom skupinom roditelja da bi se to preveniralo dalje. Radi se i s tom djecom, i onom djecom koja su doživjela nasilje i onima koji su vršitelji nasilja. Vršnjaci pomagači rade u smislu nekakvih pomagača nama, kao stručnoj službi, da bi znali što se dogođa u razredu. Kad se educiraju oni su osjetljiviji na nekakve probleme koji se dogođaju, nekakva socijalna osjetljivost se kod njih potiče i onda oni na supervizijama pričaju o problemima u razredu i mogućim rješenjima tih problema. Mislim da je to dosta korisno, s tim da njih imamo od 5. do 8. razred.

Slično kao i medijacija i restitucija je također primjer u kojem je uobičajena praksa ujedno i primjer dobre prakse, odnosno uspješnog rješavanja problema.

Ali uvijek se daje šansa da se promijeni ponašanje i da se ne ide sa isključenjem. Mi smo imali isključenje iz škole. Baš zbog nasilja ne. Mi zbog nasilja nismo imali isključenje iz škole, većinom su nam ta isključenja bila zbog nedolaženja u školu. (Slavonija, SŠ)

Važan aspekt procesa rješavanja vršnjačkog nasilja je pravovremeno prepoznavanja i reagiranje na nasilje kako ne bi još više eskaliralo te kako bi se riješilo što prije na korist s minimalnim posljedicama na djecu.

Kvalitetna suradnja s roditeljima i njihova edukacija važna je prilikom rješavanja problema vršnjačkog nasilja. Dio škola je uložilo dodatni trud da poboljša suradnju roditelja sa školom. Uz uobičajena Vijeća roditelja škole su pokazale fleksibilnost u suradnji s roditeljima na način da im pružaju različite termine mogućnosti dolaska u školu kao i druge kanale komunikacije.

Mislim da smo mi škola, kako imam informaciju od roditelja, koji jako brinu o svojim učenicima. Stvarno se jako trudimo i nikada nikoga ne puštamo iz škole bez da zovemo roditelje da ih predamo doslovno roditeljima na ruke. Jako puno se trudimo raditi oko učenika i s roditeljima. Mi smo relativno mala škola i to je ono što nama omogućuje to da se bavimo učenicima, jer škole koje su velike jednostavno to ne mogu zbog velikog broja učenika. (Zagreb, SŠ)

Ja idem na roditeljske sastanke, onda na taj način s roditeljima, pokušam ih educirati da prepoznaju, da na vrijeme reagiraju, da znaju kome se javiti, na koji način kako procedura. I tako, to to je to. (Slavonija, OŠ)

I dobra suradnja s djecom koja su sudionici nasilja izuzetno je važna. Istaknuto je kako je važno da dijete ima povjerenja u stručne suradnike i nastavnike te da osjeti pozitivne emocije jer bez suradnje neće se riješiti problem. Sudionici često ističu kako su djeca u većini slučajeva sklona suradnji što je svakako važan preduvjet za rješavanje poteškoća.

Najbitnije je zapravo da dijete ima u vas povjerenje. (Lika, SŠ)

Mislim da je najvažnije da djeca imaju povjerenje u nas. Ali to se treba zaraditi kod njih. Djeca vide, čuju, usmena predaja još uvijek radi, djeca govore mlađima, stariji govore mlađima kome se mogu obratiti, tko će im pomoći. (Nastavnici, Zagreb)

Znači, moguće je to riješiti, ja najčešće to rješavam tako da oni osjete pozitivne emocije jedni prema drugima, a da ne pričamo previše što se dogodilo, jer kad pričamo o tome onda se oni

sjećaju toga i onda se ljute uslijed tog sjećanja, ponovno prorađuju sve to što su proradili kad su se svađali i tukli, ako ih ispitujete što je bilo, a to policija uvijek radi. Mislim, policija zna svoj posao. (Lika, OŠ)

U slučaju kada je u zgradi više škola, dobra suradnja među školama svakako je jedan od primjera dobre prakse u rješavanju vršnjačkog nasilja.

Imamo pedagogicu u Tehničkoj školi. Mi smo tri škole pod istim krovom. Tako da surađujemo dobro i nas dvije smo odradile medijaciju. Tako da na nekakav način pokušamo s te strane. Tako da djeca već sada poznaju i mene i nju. Tako da u zadnje vrijeme imamo jako malo baš fizičkih obračuna. (Slavonija, SŠ)

Kao primjer dobre prakse mogu se izdvojiti situacija kada stručni tim i nastavnici iskoriste pojedini slučaj koji im poslužili za primjer razredu ili školi kako bi se ukazalo na neprimjerno ponašanje ili kao bi se pokazalo kako se takva situacija može riješiti.

Baš taj razred u kojem je bio taj «bullying», dosta je to bilo teško jer curica koja je bila uključena u to je vršnjak pomagač. Imali smo od razgovora s cijelim razredom, preko čak i razmatranja prijave policijskoj postaji, jer to nije dio škole, ne možemo na to utjecati, a opet je. Prvo smo radili razgovor sa školom, razrednik je obavio, stručna služba je obavila, nakon toga je roditelj došao u pratnji djeteta, gdje smo onda s roditeljem, na koji način će se uvesti ponovno taj učenik u razred, pričati s razredom, gdje smo opet mi, kao stručna služba, onda je bio još jedan roditeljski sastanak gdje je ravnateljica sudjelovala, isto tako se nije pokušalo obilježiti nekoga, nego tu zajedničku odgovornost cijelog razreda, da su svi znali, a nitko nije prijavio. Mislim da je to OK prošlo. Ja nisam tu učenicu onda makla iz vršnjaka pomagača, nego uzela to njeno iskustvo i ona sad govori drugima kako je to biti na tom mjestu i koliko se moraš potruditi to ispraviti, to je njoj djelovalo, s mamom sam pričala, dosta pozitivno, da vidi da je to ponašanje, a ne mene stigmatizirati kao osobu. Ako ja to popravim onda mogu svi, tako je ona gledala na to. (Zagreb, OŠ)

Kao primjeri dobre prakse mogu se izdvojiti slučajevi u kojima su stručni timovi i škola uspješno integrirali u školsku zajednicu učenike iz skupine koje prema iskustvima dolaze iz rizičnih skupina (Romi, osobe s poteškoćama i sl.). Također se u jednoj školi uspješnim pokazalo organiziranje asistenta u nastavi za dijete s poteškoćama što je dovelo do prestanka nasilja tog djeteta nad razredom.

Da, nema nasilja, nije primijećeno, dosta smo i razgovarali s njima, to shvaćaju, shvaćaju da postoje drugi koji imaju manje sposobnosti nego oni, nema nekih problema. S tim da imamo sada i pomagače u nastavi, asistente i pomoćnike i oni fino rade, sad je još mnogo bolje nego kad je bilo bez, ali sve ide. (Lika, SŠ)

Ujedno je izvrstan primjer škole u kojoj je pokrenut program volontiranja djece koja će na taj način razviti dodatne socijalne vještine te pomoći svoj široj zajednici. Škola je učenicima organizirala dan udruga na kojem su se upoznali s različitim mogućnostima uključivanja u njihov rad. Volontiranjem na različitim mjestima, učenici osim socijalnih, razvijaju i ostale praktične vještine koje im mogu pomoći u budućem radu. Volonterske je projekte važno kvalitetno osmisliti, te popratiti od strane škole, kako bi se osigurala kvaliteta samog provođenja. Uključivanjem u rad različitih organizacija, učenici imaju priliku upoznati različite dionike svoje zajednice, te aktivno sudjelovati u njenom životu.

A volontiranje smo ove godine pokrenuli. I to pošto mi imamo građanski, mi smo škola eksperimentalno u građanskom drugu godinu. Ja sam u tom timu s dvije profesorice. Ove godine smo pokrenuli i volontiranje. Izuzetno sam ja zadovoljna s tim zato što je to bilo moje guranje s te strane. S učenicima i sa svima smo imali dan udruga. I imamo dosta dobar odaziv djece. (Slavonija, SŠ)

Edukacija svih ljudi u sustavu, od nastavnika do stručnih suradnika te nabavljanje edukacijskih materijala također je primjer dobre prakse u školama.

3.2.3 Prikaz manje uspješnih primjera iz prakse

I sljedeća tema usko je povezana s prethodnim poglavljima, odnosno uobičajenim procedurama rada u slučaju nasilja kada stručni timovi i nastavnici prema njihovom viđenju nisu u potpunosti uspjeli riješiti pojedini slučaj. Takvi primjeri su rjeđi u odnosu na primjere dobre prakse, što može ukazivati na uspješnost procedura, ali isto tako može biti manja spremnost škola da priznaju takve slučajeve. Ovo područje također je izrazito povezano sa sljedećim poglavljem koje se odnosi na prepreke i poteškoće s kojima se stručno osoblje i nastavnici susreću u radu.

Dio sugovornika svjesno je navelo kako, bez obzira na sav uloženi trud uvijek postoji mogućnost da se ne reagira adekvatno, ali takvo propitivanje je svakako poželjno kako bi se u sljedećim situacijama te potencijalne greške ispravile.

Gledajte, uvijek mislite da niste adekvatno reagirali. To nikada nismo sigurni. Ja konkretno uvijek mislim da sam mogla drugačije. Zapravo i dogode se pogreške u koracima. Jer vama kada se desi nešto, u tom trenutku vi reagirate mehanički, idete riješiti stvar. Uvijek mislim nisam nešto dobro riješila. Možda sam trebala ovako ili onako postupiti. (Lika, SŠ)

Stručni suradnici su naveli nekoliko slučajeva kada smatraju da nije učinjeno dovoljno, odnosno da problem nije riješen adekvatno. Kao poteškoća (što će se posebno obraditi u sljedećem poglavlju) navele su se situacije nasilja u obitelji u koje se nisu mogli miješati te nije bilo mogućnosti da adekvatno riješe problem. Također se navodi kako uz sav trud stručnog osoblja slučaj nije riješen iako nije jasno zbog čega se nije uspjelo riješiti.

Ne znam, ima nekih situacija gdje uz sav vaš trud baš nema nekih rezultata. Imali smo jednu djevojku, bila u školi, ali radilo se o situaciji da je imala oca koji je alkoholičar, tu je bilo nasilje u obitelji, mi smo kao škola, ruke su nam vezane, u obitelj se ne smijemo miješati, dogodilo se da je to sve skupa trajalo, majka je govorila da će se razvesti i napustiti oca, međutim ona to nije nikada realizirala što joj je kćer jako zamjerila. Djevojka je bila inteligentna, mogla je ona bila završiti, ali je jedan razred pala, jako se popravila, postala vrlo dobra učenica. Kako su se stvari pogoršale u obitelji tako je i ona prestala dolaziti u školu, izmijenilo se ne znam koliko socijalnih radnika i na kraju je napustila školu. Tu se ništa nije dalo napraviti. To je situacija za koju mi je žao da je tako završila, ali tako je završila. Ne znam, teško je reći. Ne mogu reći da se mi kao škola nismo angažirali, ali mi kao škola nemamo nekakvu mogućnost intervencije u obitelj. Mi možemo razgovarati, ja sam razgovarala i s majkom i sa ocem, ali to nije baš očito bilo dovoljno. (Zagreb, SŠ)

Ima u biti nekad slučajeva nekakvog nasilja u obitelji. Onako nemaš osjećaj da možeš puno napraviti. (Slavonija, SŠ)

4. razred, on je maltretirao sve, od prvog do četvrtog. U tih četiri godine, on je jednostavno maltretirao, a on je takav došao iz osnovne škole. To vam je bio šef, i dan danas je tu u gradu, nedodirljiv. Nitko ga ne smije taknuti i tako, on može sve, zvali smo i roditelje. Otac se nikada nije odazivao, a majka nije smjela ništa. Čini mi se da bi bilo nasilja u obitelji, neću spominjati radna mjesta, tako da ona nije smjela ništa jednostavno. I on je morao to, meni ga je bilo žao, često smo puta tu razgovarali, baš je uvijek tu sjedio na vašem mjestu i imao je užasan pogled, nastavnici su ga se bojali. Jednostavno mu se u pogledu vidjelo, kada bi on rekao ne želim više o tome razgovarati, morala je prestati diskusija.

Moderatorica : Svi su ga se bojali?

Bojali su se i u razredu i sva direktiva je išla od njega. Jednostavno, iskreno rečeno jedva smo čekali da ode. Prepustili smo ga drugome, jer nije bilo drugog rješenja. Mi smo našli sebi olakšanje, ali njemu nije rješenje. Nažalost, njemu nije rješenje. (Lika, SŠ)

Kao primjer loše prakse navode se situacije kada se osoblje škole nije u potpunosti držalo Protokola ili se prekasno reagiralo, iako se radilo o dobrim namjerama, konkretna praksa pokazala je da je primjena Protokola ipak u tim situacijama bila bolja opcija.

Ne bih rekla da nije stručni kadar, ali imamo jedan sudski spor, vršnjačko nasilje još se nije

riješilo. Bilo je vrijeme kada je taj slučaj bio za prijavu, ali je stajao par dana u ladici, pa se kasnije prijavio. Jesmo mi to prijavili policiji i centru, ali nismo isti dan. A to stručni kadar je bila razrednica koja je pokušala spor riješiti s roditeljima na kavi i zbog te procedure imamo to. To dijete je i završilo srednju školu. (Lika, SŠ)

Pa ne bih nikada rekla da je to za djecu, za učenike. Nego ja mislim da ustvari činimo pogrešku. Usudila bi se reći, ovu i prošlu školsku godinu. Dakle, na kraju prošle i početkom ove imali smo situaciju nasilja unutar obitelji. Na koju smo bez odlaganja odmah dužni obavijestiti odmah policiju. E to su situacije koje su zapravo najneugodnije za nas. Pa mislim da pogriješimo, kada obavijestimo roditelje da ćemo kontaktirati policiju. To činimo iz razloga da ne navučemo njihov bijes na sebe i meni se to čini nekako skroz ok, ne možeš nikome zvati policiju. Meni to nije ok. I kada obavještavamo centar i kada radimo prijavu. Sada mislim da smo pogriješili, ja nekako osobno smatram, ja uvijek imam taj najdiplomatskiji, ja to obavještavam te roditelje o saznanju da ćemo to raditi. Apsolutno to više nećemo raditi, to je zaključak. To je loša reakcija I upravo me taj otac prije dvije godine naučio i kada djeca riješe situaciju da oni moraju biti obaviješteni. Nakon toga ja uvijek nazovem roditelje, kažem ne znam je li vam dijete reklo, ako nije stiglo, dogodilo se to i to. Ali uvijek kažem u razgovoru djetetu koliko ti vremena treba da kažeš roditeljima i nakon toga onda ja zovem. Ako on ne kaže to je njegova stvar. Uvijek se kaže, reklo-ne reklo. To se jedino sjećam što me poučilo, da se uvijek treba zbilja držati Protokola. (Zagreb, OŠ)

Navode se i slučajevi kada roditelji surađuju, znači trude se, ali i dalje se situacije u obitelji koje negativno utječu na dijete ne rješavaju i dijete i dalje ima poteškoća gdje se opet postavlja pitanje treba li se strogo držati Protokola ili ne, odnosno treba li to dijete i roditelje prepustiti drugim stručnjacima ili ne. U takvim situacijama preporuka je potražiti i daljnju pomoć stručnih službi (psihijatra, psihologa i sl.) s ciljem rješavanja negativne situacije u obitelji.

Nije nikad kristalno jasno. Prošle i pretprošle godine smo imali takav slučaj, razvedeni roditelji, djevojčica ne dolazi u školu, depresivna, anksiozna, tata ju vodi apsolutno po svim, od poliklinike, mislim čak da su išli i u Kukuljevićevu, tamo se nije snašla, nema što tamo raditi, po mom mišljenju, pokušavaju voditi dijete, isto odustaje, gdje imate roditelje koji surađuje, ali ne zna što da radi s djetetom. Kako sad njega prijaviti? Tom roditelju treba nekakva stručna pomoć. Isto je bio jako sličan slučaj, gdje roditelji nemaju nikakve kontrole nad učenicom i ona ne dolazi u školu i ne postoji, prema njima, nikakav način na koji oni mogu nju prisiliti da dođe u školu. Oni su bili redovitiji u školi, roditelji, na razgovorima, nego učenica. Surađuju, odu gdje god ih pošaljemo, ali to ne rade dovoljno dugo, jer dijete odustaje i kako sada? Surađuju, kako ću ih prijaviti. Imamo jedno 4 slučaja takva. I jedan slučaj isto tako, dijete koristi opojna sredstva, roditelj surađuje, odvede, ali opet roditelji imaju nekih problema u braku i ne mogu se dalje baviti i to dijete ispadne iz sustava i to je to. Sad, da li je tu Centar taj koji je nadležan ili netko drugi? Mi uzmemo u tretman to dijete i radimo s njim, mi smo kao na traci. (Zagreb, OŠ)

Kao što je već navedeno ranije, djeca s ADHD-om predstavljaju izazov za cijelu školu, kako

stručni tim, tako za nastavnike i ostalu djecu. Dodatna podrška u obliku edukacije i posebnih programa i aktivnosti u slučaju djece s ADHD-om svakako bi pomogla svima u sustavu.

Ja mogu reći za našeg učenika koji ima ADHD da intervencija nije adekvatna nikad, ne znam da li će ikad biti. Dakle, to je dijete za koje zaista strahujete svaki dan, kad ste u njegovoj smjeni da će biti tuče i problema i tu nema intervencije, dijete je u školi, on je školski obveznik, ne možete ga izbaciti iz škole (Lika, OŠ)

Kao primjer loše prakse izdvojio se i slučaj djeteta u kojem sustav nije prepoznao kako se radi o djetetu s metalnim poteškoćama te se s njime dio vremena nije radilo adekvatno što je rezultiralo djetetovim neprimjerenim ponašanjem. Ovaj primjer jasno opisuje situaciju kada škola i zajednica nisu u mogućnosti kvalitetno i pravovremeno djelovati uslijed nedostatka stručnog kadra koji bi bio u mogućnosti na vrijeme uočiti problem i pravovremeno reagirati.

3.2.4 Prepreke i izazovi u radu

Percepcija prisutnosti nasilja kao problema

Velika većina sudionika/ca ističe kako se u njihovim školama prisutnost nasilja među djecom i mladima svjesno percipira kao problem. U većini se škola nasilje percipira kao veliki problem dok dio škola navodi kako se ne percipira kao problem jer se vršnjačko nasilje percipira kao sastavni dio razvoja djece i mladih pa se samim time percipira kao neizbježno. Istovremeno, bavljenje vršnjačkim nasiljem percipira se kao sastavni dio odgojne dimenzije škola, pa je tako prisutan općeniti dojam da se rješava pravovremeno.

Da, važno je, trudimo se riješiti to čim prije, uglavnom kad saznamo jednu stvar da to riješimo odmah u jednom danu, po protokolu ono sve što moramo napraviti da to bude riješeno, samo što je sad bio petak, pa je onda bio i vikend, pa jedan roditelj nije mogao doći jučer, pa će doći danas, pa se zna to i provući kroz par dana i onda kad razrednik ima sat razrednika da odradi tu temu, ali ja osobno smatram da je to važno, znam da kolegice smatraju da je važno i da rade na tome, ali isto tako znam da neki baš i ne smatraju da je to tako važno i da će to doći samo od sebe, da ne treba nikoga možda zvati ni uznemiravati, da su to samo djeca, da se tuku, da su se tukla oduvijek, da će se tući zauvijek i da je besmisleno to što uopće radimo. (Zagreb, OŠ)

Ne baš kao veliki problem, ali mi vidimo da je to problem. Mi se trudimo da to ne eskalira, svaki put kada vidimo bilo kakav oblik uvijek reagiramo. I uvijek se trudimo dati do znanja djeci da ne toleriramo taj način, bilo kakav način nasilja. Ali svako nasilje je problem, bilo jednom ili deset puta godišnje. (Slavonija, OŠ)

Stručni suradnici i nastavnici se susreću s problemom nasilja, ali ga ponekad ne prepoznaju ili ga krivo shvaćaju. Među svima u školi, roditelji i djeca ne prepoznaju sve oblike nasilja pa zbog toga na njega ne reaguju i indirektno ga prihvaćaju. Često se moglo čuti kako se pod nasiljem podrazumijeva samo fizičko nasilje, a ne i verbalno. S obzirom da su fizičko i verbalno nasilje širi pojmovi koji obuhvaćaju podvrste nasilja kao što su seksualno, kulturno i ekonomsko nasilje potrebno je razviti svijest koje sve vrste nasilja postoje, ne samo među školskim osobljem, nego među djecom i roditeljima, ali i široj zajednici.

Fizičko nije toliko izraženo koliko je verbalno, u smislu ruganja i ima vjerojatno i trača, ali dosta su djeca neosviještena da je to zapravo nasilje. (Slavonija, OŠ)

Nismo imali nekog grubljeg nasilja prošlih godina, ni ove godine, nego je to sad samo neki verbalni. (Lika, SŠ).

Mislim u ovom okružju, u ovoj sredini, a vjerujem i šire, u svakoj sredini nasilje je normalno, da se misli samo na fizičko nasilje. (Lika, SŠ)

Ali kažem vam, u zajednici kada se pojavi najviše fizičko nasilje, onda se o tome piše i govori. A ovo drugo to kao nije ni važno. Pokušali smo nešto napraviti i za širu javnost. Ljudi su neupoznati, pogotovo roditelji. Jako, jako slabo (Lika, SŠ)

Svi ovi naponi s jedne strane su jako osjetljivi kada netko odrasli im naprave neku nepravdu, jako su osjetljivi na to, odmah imaju adut, pravobraniteljica za djecu, moje pravo, vi morate ovo, vi morate ono. Međutim, kada se događa nasilje na razini učenik učenik, tu imaju druga mjerila i često su spremni to puno više tolerirati nego kada je obrnuta situacija, što je zapravo neobično. Kada je situacija s vršnjakom, čovjek misli da će se to brzo i jednostavno riješiti, međutim, to nije tako. I oni to relativno dugo, prođe određeno vrijeme kada oni odluče da im je dosta i da nešto trebaju učiniti, onda potraže pomoć. (Zagreb, SŠ)

Poteškoće u radu predstavlja nereagiranje ili prekasno reagiranje žrtve i roditelja, kada se cijeli slučaj rješava naknadno s vremenskim odmakom. Prema navodima stručnih suradnika djeca često ne žele prijaviti nasilje zbog straha ili srama, ali je jedan od mogućih uzroka neprijavlivanja nekog nasilnog događaja upravo i nemogućnost prepoznavanja istog bilo od strane samog djeteta, nastavnog osoblja ili roditelja.

Veliki dio toga ostaje skriven, neka djeca se zapravo srame što su žrtve pa to zapravo ni ne žele reći ili dođu sa ovim, svi me ignoriraju, nemaš ništa konkretno, a situacija nije dobra. (Nastavnici, Zagreb)

Zapravo nekad se dogodi da roditelj dođe, da mi uopće ne znamo za cijelu priču, što je najgore, baš smo imali takav slučaj, jer nam se dijete nije povjerilo, a mi ne znamo da se išta događa,

onda nismo mogli ništa ni poduzeti, onda još u razgovoru saznamo da to traje od trećeg razreda, a dijete je danas šesti, onda bude poprilično loše, jer se dijete nije obraćalo učiteljici, poslije se nije obraćalo razrednici, zna eventualno njegov najbolji prijatelj, sve se događa po skrivečki, to su najgori zapravo slučajevi. (Zagreb, OŠ)

Suradnja s roditeljima

Važnost uloge roditelja kada su u pitanju poteškoće djece vezane uz školu, pa tako i nasilje među vršnjacima, je višestruko naglašavano gotovo u svakom razgovoru koji se vodio. Mogućnost dobre kvalitetne suradnje s roditeljima u velikom broju slučajeva vodi i do uspješnog rješavanja problema djece i mladih bilo da je riječ o vršnjačkom nasilju ili drugim problemima s kojima se djeca tijekom školovanja i odrastanja susreću.

Ja kažem da je meni najlakše raditi s djecom sa čijim ja roditeljima mogu dobro surađivati. I s kojima imam suradnju. Kada se meni roditelj javi, dođe, prihvati sugestiju, kada želi odraditi skupa s nama to, meni je to obavljeno pola posla. A kada imam roditelja koji jednostavno, ima roditelja koji jednostavno ne znaju kako bi oni to. Sve stvari, sve spremi u Domu (ustanova), samo kući dolazi na spavanje i ujutro dolazi u školu. Iz škole opet ide u Dom. I to nam se pokazalo kod neke djece super. Jer oni imaju ispunjeno vrijeme. U Domovima imaju aktivnosti, sve ono što se dešava. I imaju organizirano to sve. Neki roditelji to jednostavno ne znaju, dignu ruke i onda tu nastane, u biti zbog toga ta djeca lutaju vani i tako dešavaju se takve stvari koje se dešavaju. Nemaju nadzora i to je to onda. (Slavonija, OŠ)

A da ne kažem ovo. Ista stvar, mi nemamo, možda se pokušalo tom djetetu pomoći. Ako roditelji ne dopuštaju pomoć, ako ga ono neće odvesti negdje ne može psihologinja ništa. Ja sumnjam da nisu razrednici, ne mogu reći sada, ali vjerujem da u većini slučajeva se trude pomoći, ali nekada ne možeš. (Nastavnici, Slavonija)

S druge strane, ukoliko nije moguće ostvariti suradnju s roditeljima ili ona nije dovoljno kvalitetno ostvarena to dovodi do poteškoća u radu s djecom i umanjuje mogućnost uspješnog rješavanja problema. Iz perspektive stručnih suradnika odaziv je roditelja na roditeljske sastanke općenito sve rjeđi i teško ih je pridobiti za dodatne aktivnosti ili radionice. Kod djece koja imaju poteškoće, roditelji nisu spremni za suradnju, ne dolaze, ili dolaze prekasno, a nažalost neki nisu u mogućnosti doći zbog financijskih problema, a ne zbog eventualnog zanemarivanja djeteta jer se radi o roditeljima učenika putnika koji žive u mjestima udaljenima od škola te nemaju financijskih sredstva da dođu do škole, a linije javnog prijevoza su loše. Među nastavnicima nedolazak roditelja ne navode kao izraziti problem, iako također navode kako je do nekih teže doći jer stanuju daleko od škole, a neki čak nemaju niti telefon.

Roditelji u zadnje, ove tri, četiri godine, sve teže i teže dolaze na sastanke. Dođu na onaj prvi informativni sastanak, kada, što, kako će se raditi. Meni se čini da roditelji sve više zaziru od škole i teško ih je privući, onda mi što se ne bi jako smjelo, ali mi prijetimo, ako ne dođete pa ćemo vas prijaviti i tako. (Lika, SŠ)

... ne mogu ih ni s roditeljima riješiti, jer kad pozovem roditelje problematičnog učenika taj roditelj dođe, ja mu izložim problem on se na mene izviče, to više nije moguće riješiti. (Nastavnici, Zagreb)

Ali čisto ovako anegdota kao pokazatelj nekada kako roditelji reagiraju. Imali smo slučaj sa učenicom koja je imala strašno loše ocjene, puno negativnih ocjena i roditelji ne dolaze, ne dolaze. Kako smo imali problem sa upotrebom mobitela u školama, donesena je na razini škole odluka da ako koriste mobitel da će im se mobitel kao zaplijeniti. Da će mobitel biti kod ravnateljice. I da roditelji moraju doći po mobitel. Mama se doslovno u roku od 15 minuta pojavila u školi po mobitel. A npr. nije bila u školi jedno 5 mjeseci, na ne znam koliko poziva zbog ne znam koliko negativnih ocjena. Tako da malo je u mojem razredu nije tako, ali dosta u biti kako da kažem. (Nastavnici, Slavonija)

Ali do roditelja nam je teško doći, pogotovo u našoj školi kada su oni putnici. Kada često znaju nazvati i reći mi nemamo novaca za kartu. Ne možemo doći niti na informacije, a kamoli na roditeljski. Pogotovo nepismenost informacijska, tih samih roditelja. Jer mi imamo i preko naših internetskih stranica edukaciju za roditelje. To do naših roditelja ne može doći. (Slavonija, SŠ)

Šaljemo djecu u najbliži obiteljski centar kod psihologa, tamo su roditelji i djeca. To je isto problem onima koji nemaju kako otići.. Imamo jedno dijete živi sa samohranom majkom tu u xxx to je blizu, ona je rekla našoj defektologici ja vam nemam kako otići kod psihologa u Požegu. I nikada nije otišla. I što bi vi sada? Pa ne možemo mi mamu sada tjerati, kamenjem gađati da ona ode. Sada nam je to dijete osmi razred, s njim se borimo i nosimo. Baš smo dislocirani. (Slavonija, OŠ)

Dio roditelja ima i „krivu“ sliku o situaciji i o svojem djetetu, odnosno teško prihvaćaju istinu da je njihovo dijete nasilnik. Također neki roditelji ne reagiraju ispravno, odnosno reagiraju „preburno“ te pokušavaju samostalno riješiti problem mimo škole. Nedostatak povjerenja roditelja može proizaći i iz neprepoznavanja stručnosti nastavnika (stručnjaka) od strane roditelja što predstavlja prepreku za kvalitetno i brzo rješavanje sukoba ili nasilja među vršnjacima.

U tim čestim komunikacijama roditelji znaju burnije i neugodnije reagirati nego sami učesnici u sukobima. Onda se počnu međusobno služiti informacije od učenika koji prenesu roditeljima, onda jedni druge napadaju, sukobljavaju se. (Zagreb, SŠ)

To što dugo traje, a ne prijavljuje se. Ili što roditelji sami između sebe to rješavaju, a ne obavijeste školu, onda kad to prijeđe nekakve granice da oni to ne mogu, onda je škola ta koja je sudjelovala

u tom podržavanju nasilja, a da nije ni znala za to uopće. (Zagreb, OŠ)

Nama možda veći problem predstavljaju neki roditelji koji su jako osjetljivi na to i koji kontaktiraju ministarstvo zbog nečega što se dogodilo između djece, ta djeca se možda potuku, ali oni su iste dobi i oni to ne rade iz neke velike namjere da jedni drugima načine veliku štetu, oni se potuku iz afekta u tom trenu i sljedeći dan su već dobri jedni s drugima, a roditelji šalju dopise ministarstvu zbog toga. (Lika, OŠ)

Predrasude roditelja prema pojedinim društvenim skupinama, koje se onda često prenose i na djecu također mogu stvoriti probleme prilikom rješavanja nekih sporova.

Roditelji da, oni imaju već svoje stavove izdefinirane i dosta predrasuda i više s roditeljima kad mi dođu potegnemo tu priču s predrasudama i uočljivije su više nego kod djece. Imaju ih i djeca, ali to nekako čak znamo i lakše prevladati, a kod roditelja to bude dosta teško. Jer roditelja više ne zanima ništa nego ovaj je Rom, moj nije Rom i njima je odmah sve jasno, njih ne treba onda ni zvati u školu, kad se dogodi takav sukob. (Zagreb, OŠ)

Isto mi se događalo, kada bi učenik koji je imao ADHD, kad bi sudjelovao u nekom sukobu, kad bi se potukao s nekim drugim da bi odmah taj roditelj rekao «pa to je učenik s ADHD-om, svi znamo kakav je on», zapravo u našu školu idu tri naselja i dosta se tu, što mi u školi pokušavamo spriječiti, ne diskutirati s roditeljima o tim pričama iz kvarta i pričama iz naselja, ali dosta često roditelji znaju doći on vam je tako iz naselja, mama mu ovako, tata mu ovako i tako nekakve priče koje su često neutemeljene i ne znam baš koji bi stručni termin upotrijebila, ali dosta onako tračerski kvart, odnosno tri tračerska kvarta, gdje ja kad pozovem roditelja zbog njegovog djeteta roditelj meni pokušava ispričati tri druge priče o učeniku koji je isto sudjelovao u tome ili koji je ne znam što, umjesto da pričamo o njegovom djetetu. (Zagreb, OŠ)

Također vezano uz predrasude, neki roditelji se teško nose s činjenicom da njihovo dijete ima razvojnih teškoća i s preporukom da bi trebalo posebni ili prilagođeni program te imaju otpor prema tome.

Uostalom neki primjeri, sada u mojem razredu roditeljima je rečeno, pričala sam s njima jer su učenice jako loše. Da u prvom razredu osnovne da im djeca trebaju ići po posebnom programu, što oni nisu naravno prihvatili jer kako bi njihova djeca išla po posebnom programu. I naravno da sada one imaju jako loše ocjene, pa to hoću reći da previše štite djecu i ne vide ono što im se događa ispred nosa. Ne prihvaćaju.

Djecu se ne vodi, postoje krasne ustanove po Hrvatskoj, ali je to roditeljima sramota. (Nastavnici, Slavonija)

Istovremeno dio roditelja ima predrasude i prema stručnim suradnicima i ne razumiju u potpunosti njihovu funkciju i kako oni mogu pomoći u rješavanju pojedinih situacija ili problema. Te roditelje

je strah i/ili sram kako će njihova okolina reagirati te se boje dodatne stigmatizacije njihove djece, a i njih samih.

Opet je problem što djeca najteže idu kod psihologa. Kod nas u maloj sredini, ne bi k njemu, svi će znati. Kao da si lud ili nešto tako u tom stilu. To treba da prenosi iz kuće, a neki bez problema idu, međutim čim misle da postoji ta mogućnost od etikete. (Nastavnici, Lika)

Ja kažem može se, ako vi kao roditelj vidite da vaše dijete je agresivno, nasilno i prema vama i u školi, onda postoji način da se to riješi. Samo je stvar toga što još imamo velikih predrasuda vezanih za riječ psiholog. A da ne kažem psihijatar. Velikih od strane djece i od strane roditelja. (Slavonija, SŠ)

U razgovaru su se spominjala i prava djece, odnosno ističe se kako su djeca upoznata sa svojim pravima, ali nedostaje svijesti i o vlastitoj odgovornosti te obavezama te je potrebno da svi akteri koji sudjeluju u odgoju djece (roditelji, škola) ukazuju ne samo na prava već i na obaveze djece.

Izazovi unutar škola

I sama škola i okolnosti u kojima se ona nalazi može biti izvor poteškoća i izazova u radu s djecom. U kontekstu toga izuzetno je važno da škola pravovremeno reagira.

Možda se odmah ne odreagira. Pusti se. Tu je najveći problem. To se mora odmah. (Nastavnici, Zagreb)

Ja primjećujem da smo općenito nemoćni. Mi kao profesori, ispasti će da se žalimo svi, ali općenito smo nemoćni i nemamo nekih konkretnih mjera kojima bi mogli sankcionirati neke određene događaje. Ali često puta se dogodi kada klinici nekoga zadirkuju, da se od toga napravi velika buka. I klince se kazni na određene načine, a da se opet neko pravo nasilje koje je nasilje, da se stavi pod tepih. (Nastavnici, Zagreb)

Da, s moje strane, ja osobno, ali ovako kad bi mi svaku svađu išli miriti medijacijom i ostalim to je stvarno posla i trebali bi imati još par stručnih osoba u školi. Imamo nastavu još poslije škole, to se dogodi, ja sam već otišla, sutra, prekosutra tko se više sjeća što je bilo, tako da to ne možemo odmah riješiti, nego sutra možda to eskalira, tako da je to jednostavno preteško uhvatiti, što se tiče škole, svaki slučaj obraditi kako bi trebalo. (Nastavnici, Lika)

Jedan od problema koji se javlja svugdje je manjak stručnog osoblja, što je posebice izraženo u Slavoniji, ali i u Lici, gdje dio škola nema dovoljan broj stručnih suradnika za rad s djecom. U nekim sredinama to čak nije stvar škole već je problem šire zajednice jer ni u samom gradu ne postoji kvalificirana osoba kojoj bi se djeca, roditelji ili škola mogli obratiti.

Nedostatak ja mislim tog stručnog kadra koji je po školama, a tu su nama jednostavno ruke vezane ustanovi kao ustanovi. Mislim da bi ministarstvo trebalo puno više poraditi na tom stručnom timu koji bi u biti trebao funkcionirati po školama. Prvenstveno psihologa, a da ne govorim drugi tipovi stručnih suradnika. (Lika, OŠ)

Profesor se trudi, nije za sve kvalificiran, međutim mnogi koji imaju neke ideale se potrude. Međutim stvar je u tome da nema laganja, mi se tu žalimo na djecu, ali jedan pedagog na 600 učenika, to je neoprostivo. (Nastavnici, Zagreb)

... evo srećom prošle godine smo dobili na pola radnog vremena jednog psihologa. Međutim sada još nismo dobili suglasnosti, taman smo se navikli i učenici i nastavnici na dragocjenu pomoć psihologa, koliko god pedagog može razgovarati sa učenikom, ali baš treba stručan psihološki pristup (Slavonija SŠ)

U nekim školama se kao problem javlja neadekvatna razina obrazovanja i senzibiliziranosti (ili nedostatka interesa za daljnje obrazovanje) nastavnika za prepoznavanje i rješavanje problema nasilja u školi. Zbog neadekvatne razine obrazovanosti nastavnika ili razrednika, pa čak i postojanja predrasuda prema pojedinim društvenim skupinama, oni nisu u stanju pravilno obraditi teme i probleme koji su pred njima. Navodi se da ne postoji adekvatna suradnja s nastavnicima i kako se zna dogoditi da nastavnici ne prijave nasilje. I sami nastavnici ističu kako je potrebna dodatno obrazovanje njih nastavnika i razrednika za rješavanje sukoba i prevenciju nasilja, te kako treba poboljšati i suradnju sa stručnim osobljem.

Nastavnici su ti prvi koji će vidjeti da se događa nasilje u školi za vrijeme sata njihovoga. Da ne mogu to prešutjeti ako se dogodi, da se naprave blesavi kao da to nisu ni čuli. (Slavonija, SŠ)

Mene čudi da profesori ne reaguju na to. Dobila sam informacija da neki profesori ne reaguju (Zagreb, SŠ)

To postoji, da se nešto naglasi. A isto ta djeca to vide, to se isto dogodilo u drugom razredu, prođe. Najveći problem je razrednik. Ja mislim da u naših pet minuta odmora dolete nama, ipak nas doživljavaju prvo hijerarhijski što bi trebao razrednik, pedagog raditi, ne trčati odmah ravnatelju. Nama nastava počinje, mi nemamo vremenski njemu se posvetiti. Znači odmor, dogodio se fight ili bilo što verbalno, on dođe, javi se. I sada bi mi trebali odmah s njima obaviti razgovor, ali nama nastava kreće. Mi moramo ići. A najgore je što je pedagog kojemu bi mi trebali uputiti, onda on kaže nemojte mi ga slati. (Nastavnici, Slavonija)

I Svakako nam treba više edukacije. Svi ti preventivni programi koji su ušli u ove naše škole su ušli zato što moraju ući. I to se podrazumijeva da to rade stručni suradnici, mi ih napišemo, mi ih s djecom provodimo. Nitko u školi drugi to ne radi. A na prevenciji ne može raditi samo jedna osoba. Mislim da cijelom osoblju fali edukacije. (Slavonija, OŠ)

Meni konkretno treba podrška sustava. Ja osjećam da imam snagu, volju, autoritet, osobnost, imam sve, ali sam jednostavno spriječena provesti to onako kako mislim da bi trebala. Pedagoška služba tu mora reagirati. (Nastavnici, Zagreb)

Jer ja imam puno slučajeva kada meni nastavnik dođe i kaže sada njih riješi. Mislim da bi i oni trebali se malo više educirati, malo više ne samo baviti se svojim sadržajem i predmetom. (Slavonija, OŠ)

Možda više nekad ovi stručni skupovi ili nešto, oni se nekad previše baziraju na struku, a imaju malo tih ... pa nekad za te razrednike, nažalost na razrednicima je sad jako puno i taj zdravstveni odgoj, to se sad građanski planira, a i pitanje je kako će, netko će ih opet dobiti, a razrednici u biti nisu educirani i po meni je najveći problem taj što te jadne razrednike nitko ne educira, a svi trpaju sadržaj. Ja shvaćam da ne može svatko znati o rodnim ulogama, ne može svatko znati o drogama, ne može svatko znati o nasilju kad gdje meni to ... oni tu svoju struku moraju obrazovati na drugim područjima. Mislim da je to jako malo zastupljeno. Ja kao stručna suradnica koja sam jedna na cijelu školu i ne mogu 24 razreda pokriti sa svim temama da si Bog Bogova i nažalost mislim da se na razrednike jako puno odgovornosti stavlja i jako malo edukacije, a mislim da bi neki željeli. (Slavonija, SŠ)

S druge strane, školsko osoblje opterećeno je papirologijom i visokom razinom odgovornosti za koju nisu adekvatno osposobljeni. Naravno, za dio tih problema, u svakom slučaju je kriv i nedostatak sredstava.

Jedna od poteškoća je neadekvatno ponašanje nastavnika, njihovo neprimjereno reagiranje u konfliktnim situacijama. To predstavlja problem jer bi nastavnici trebali služiti kao primjer svojim učenicima/ama. Također je zamijećeno da situacije kada se razilaze mišljenja ljudi u sustavu ili kada netko stane u „obranu“ djeteta ili roditelja, odnosno na neki način onemogućiti realno sagledavanje situacije također spominju kao teškoće. Moglo bi se reći da je problem nedosljedno i neprofesionalno ponašanje nastavnika.

Pa u svemu može uvijek biti bolje. Razilaženje u mišljenjima kao prvo, kao drugo svatko ima svog miljenika normalno. I onda ako se netko nekome ne sviđa ... Te stvari kada nismo usklađeni u mišljenjima, a to je vrlo, vrlo često. To je svakodnevno. (Lika, SŠ)

Poteškoća s kojima se škole susreću iako nije direktno vezna uz nasilje među djecom jesu sukobi i nesporazumi učenika i nastavnika te čak i slučajevi nasilja nad nastavnicima.

... ima učenika koji su jako bezobrazni prema profesorima. Jako teško shvaćaju da oni sukobe s profesorima ne mogu rješavati kao sa svojim vršnjacima. Nitko ne govori drugom probleme, a to je nasilje koje učenici vrše nad profesorima. Postaje sve veći i veći. U našoj školi to je ništa u

odnosu na ono što ja čujem od kolega iz drugih škola, pogotovo strukovnih škola. Fizički napadaju profesora. Kod nas je to na razini neposluha, odgovaranja profesoru, prepiranja, što je isto neugodno. On treba raditi, ali mislim da je ovo ozbiljniji problem. Bojim se da bi nakon nekog vremena mogli imati situaciju kao u Njemačkoj, Americi da se profesori boje ići na WC, boje hodati po hodniku. Mislim da je to strašno. Bojim se da bi se to moglo uskoro početi događati. (Zagreb, SŠ)

Osim vršnjačkog, nasilje nad profesorima imamo sada, to je jako in, pod navodnike. To je teško sankcionirati, prijavljivanje inspekcijama i tako dalje. Prijetnje, strašenja, u posljednje vrijeme s takvom djecom imam razgovore. Non-stop ih nastavnici, ne mogu im ništa, a to je sve vezano uz krizu društva. (Lika, SŠ)

Dio škola je suočen i s problemom da u lokalnoj zajednici ne postoji (dovoljno) aktivnosti i sadržaja za djecu ili dijelu djece taj sadržaj, ukoliko postoji, nije dostupan zbog udaljenosti jer djeca žive dosta dalje od same škole. Kao poteškoća u radu navodi se i manjak prostora za organiziranje takvih aktivnosti. Iako je primjer jedne škole pokazao da samo pokretanje aktivnosti ne znači ništa ukoliko se te aktivnosti ne uspiju dugoročno zadržati zbog nedostatka motivacije ili sredstva.

Da. Mi imamo jako malo sadržaja za tu djecu. Imamo u školi slobodne aktivnosti, ali to je ono što se dešava u školi. A ove van nastavne aktivnosti ima ih vrlo malo. U biti mi našoj djeci nemamo tu što ponuditi. I onda našoj je djeci u biti dosadno. Pogotovo preko ljeta. Dok traje škola hajde imaju još te nekakve obaveze. Još uvijek oni nešto rade u vezi škole, idu na te slobodne aktivnosti kada je škola. Kada prestane škola toga više nema. Ostaju nekakve van nastavne aktivnosti. To je npr. imamo nogomet, izgleda da ni toga više neće biti. Imamo ? klub u Lipiku. Ali to vam isto sve ne radi kada nema škole. U biti mislim da je neispunjenost slobodnog vremena glavni uzrok toga. Imamo gradsku knjižnicu, lijepu, novu, ne znam da li ste vidjeli, stvarno ima puno sadržaja. Tamo mogu otići na Internet, imaju pristup i sve. Ali nemaju naša djeca tu kulturu sjedenja u gradskoj knjižnici nažalost. Jer to ne rade ni roditelji, pa ni djeca. Mi smo ovako dosta čudna sredina. Onda nije ni čudno, djeca tako budu na školskom igralištu, igraju se stihijski, bez nekakvih pravila, nekakvog vođenja i svega ostaloga. Ovo drugo jako, jako malo. Tako da u biti imaju previše slobodnog vremena i mislim da se iz dosade takve neke dešavaju stvari. (Slavonija, OŠ)

Kod nas je jako teško za bilo kakve izvannastavne aktivnosti zbog tih putnika. Njima je bus u 14h i to je to, ne mogu ostajati poslijepodne, ali u okvirima, možda jedino na satu razrednika. (Nastavnici, Lika)

Ja sam sad tu već skeptična. Klubovi mladih, ovog, onog. Ja sam pokretala tri puta klub mladih u Pakracu kad sam bila mlada, kad sam došla imali smo klub mladih i to je funkcioniralo u jednom trenu recimo, za jedan projekt je bio isto klub mladi, super se otvorio, mi smo to uredili i onda su

mladi trebali to preuzeti ja sam se morala maknuti jer je projekt išao tako, ali mladi moraju to voditi, ali ništa ... (Slavonija, SŠ)

Iako sve škole imaju neke oblike prevencije, nedovoljno preventivnih ili neadekvatnih programa također predstavlja teškoće u radu škole.

Mi nemamo prevenciju. U biti tih nekakvih malo radionica što odradim ja, što odrade nastavnici i razrednici. To je vrlo malo. To su satovi razrednika, to su teme koje su već određene. Onda se nekada ubacimo, nije to ništa sustavno da mi imamo nekakav sada krećemo s ovim. I to je samo za ciljanu djecu, ne za svu, za koju smatramo da je najpotrebnije. Gdje ćemo probati hajdemo reći prevenirati. Ali ti su nam već sada kritični, to su šesti i sedmi razredi. Probati ćemo ići tako da dok dođu do osmog razreda da malo budu pitomiji. (Slavonija, SŠ)

Ovo što je bilo organizirano za azilante, druženje s azilantima, da je to bilo na razini škole, da se u školi održavaju nekakve debate, upoznavanje roditelja i slično, da bi to imalo nekakav drugi predznak. (Zagreb, OŠ)

Dio škola ima poteškoća u radu jer su u maloj sredini, u kojima se sve zna i teško im je objektivno i neometano raditi, mada je i rad u maloj sredini prepoznat i kao dobra stvar jer se lakše dolazi do osoba i lakše je ostvariti suradnju.

Mala sredina, sve se zna, što se smije, što se ne smije. (Lika, SŠ)

Ma moći i u sredini i tako. I toga ima. Preškakljivo je o tome pričati. (Lika, OŠ)

Suradnja s Centrima za socijalnu skrb

Suradnja s Centrima za socijalnu skrb (u daljnjem tekstu Centar) nije bila izrazito izražena u razgovorima, ali kad se spominje to je češće u kontekstu nedovoljno kvalitetne suradnje, iako postoji razvijena svijest o tome kako su i sami Centri prenatrpani poslom te da je to razlog slabije razvijenog odnosa i suradnje.

Ako Centar za socijalnu skrb ne reagira, što onda? Znači, praktički smo paralizirani, ne postoji nikakva sprega između Centra, škole i roditelja. Ja ne mogu roditelja prisiliti da ode, osim ako ne zovem Centar. Zna se dogoditi da to nisu situacije u kojima bi se Centar trebao aktivirati, nego možda nešto između. Meni je jako lijepo kad škole mogu ponuditi nekakve kao edukacije, odnosno škola za roditelje, ponuditi im kako ih educirati da uvede taj obrazac ponašanja koji bi pomogao djeci. To ne postoji baš, mislim da je društvo totalno pasivno u tom pogledu, ako se nešto radi nije toliko generalno i globalno i mislim da to fali, Centri su prezauzeti, općenito kad

gledam koliko treba da se roditelj naruči u Polikliniku za zaštitu djece grada Zagreba ili bilo gdje da ih šaljemo, to je predug vremenski period, tromost sustavi i mislim da je premalo preventivnog djelovanja. Isto tako, što se tiče domova za djecu i mlade, za odgoj, mislim da je tu previše slobodnog vremena kojim bi se moglo stvarno tu djecu strukturirati malo više i da smo vođeni sad s tom financijskom krizom i gledanje kako da najjeftinije prođemo, a ne s tim koja je kvaliteta programa. (Zagreb, OŠ)

Kada djeca idu u savjetovanište kod nje, onda pruža te nekakve vrste savjetovanja. Onda dobijem izvješće, imali smo jednu djevojčicu čija je mama u Centru potražila pomoć, gdje je onda centar ponudio savjetovanište Daruvar. Onda sam ja u suradnji sa Daruvarom i sa Centrom i sa mamom koordinirala da to dijete dođe od jednih do drugih. Nemam baš neku dobru suradnju sa Centrom za socijalnu skrb nažalost.

Problem je u tome što jednostavno oni kažu kada god se obratiš sa nekim problemom, mi nemamo ljudi, svi su nam ljudi na terenu. Oni očito imaju neke druge prioritete kojima se bave. Ja znam da je malo ljudi, da imaju socijalnih problema. Sve pet, ali nisam naišla na neku super suradnju da budem najiskrenija. Nemam potrebu s njima surađivati, jedino kada moram. Nikada njih prvo ne zovem. Prvo se obratim tom obiteljskom u Daruvaru, bolje s njima koordiniram nego s Centrom. Mislim da oni previše kompliciraju stvari. Oni poštuju kruto proceduru, a mi više gledamo dijete. Onda se ne nalazimo u tim nekim stvarima. Kada ne ide suradnja, onda bolje ne. Ne forsiram nešto što ne ide. Možda ovisi o ljudima koji tamo rade. Ja čujem da puno ljudi ima sa svojim Centrom super odnose i suradnju. Mi nemamo takav primjer, ja makar nemam osobno. (Slavonija, OŠ)

Nama su ova dva slučajeve, policija je odlično odreagirala, socijalni rad je u tjedan dana obavio svoj posao. (Nastavnici, Zagreb)

3.3 Preporuke za daljnji rad

S obzirom da je manjak suradnje s roditeljima jedan od učestalijih problema s kojima se stručni suradnici susreću, ne iznenađuje da se među preporukama za daljnji rad navodi poboljšanje suradnje s roditeljima. Predlažu se radionice, roditeljski sastanci na razini generacija, osmišljavanje načina da se roditelje potakne na dolazak u školu. Kao jedna od takvih mjera navodi se uvođenje kazni za nedolazak na sastanak. Predavanja i ostali sadržaj za roditelje u velikom broju škola postoje pa je u stvari najveći je problem kako motivirati roditelje da dolaze. Ono što je posebno istaknuto je da uvijek dolaze roditelji „dobre“ djece, djece koja nemaju probleme u školi dok je ostale roditelje puno teže pridobiti.

Bilo bi dobro i s roditeljima isto, kad bi roditelji pristajali, radionice s roditeljima bi bile super, to nisam još radila, ali sam bila na satima razrednika. Oni uglavnom šute i pristaju, nisu protiv onoga što govorim, ali nema nekog velikog učinka, moram priznati. (Lika, OŠ)

Da, treba masovno uvoditi sastanke za generaciju, prva godina, druga godina, treća godina, četvrta godina, rade to razrednici, ali nije to više kao što je nekad bilo, da su razrednici imali određene teme o nasilju ili teme o zdravlju. Šturo je to, iako se potencira i razvijen je dobro plan i program, ali ne vidim da je dovoljno kvalitetno izvedeno. (Zagreb, SŠ)

Bilo bi dobro zakonski. To je jedino, obaveza dolaska. Trebalo bi, oni dođu možda individualno. Po meni roditeljski sastanak vam je uglavnom za mame. Taj dio bih isto poboljšala, bar jednom obavezno da dođu oba, ako djeca imaju, u paru. Taj dio je takav kod nas u Lici. Tata nije za odgoj, samo je mama odgovorna. A kada vam je dijete super onda imam tatu. Još je po tom sistemu. Još uvijek ima tih tradicionalnih ostataka. (Lika, OŠ)

Vani ako ne dođeš na roditeljski, ako ne vodiš o djetetu računa, čak se plaća kazna. Kod nas je to normalno. Tako da su ta djeca prepuštena sama sebi. (Lika, SŠ)

Također se predlaže pojačano obrazovanje i bolja razina uključenosti svih školskih djelatnika kako bi mogli čim prije prepoznati nasilje te na njega reagirati.

Predlaže se i osuvremenjivanje nastave kako bi djeci bila zanimljiva te kako bi im sama škola postala zanimljivija.

Također se predlaže pojačavanje preventivnih programa i organiziranje radionica i obrazovanje za učenike te razvijanje modela bodovanja za izvannastavne aktivnosti djece. Organiziranje raznovrsnih projekata i tribina jedna je od preporuka za daljnji rad. Kao i dodatna suradnja s udrugama, odnosno otvorenija suradnja škola i udruga.

Mislim da bi trebalo postojati u školama nekakav sustavni pristup tome da se nasilje prevenira. U smislu ovisno o potrebama, ali najprije da se detektira što je tu u nekoj sredini problem, pa onda da na tome djelujemo zajednički, pa da se satovi razrednika kvalitetnije sadržajno odrađuju, rade. (Nastavnici, Lika)

Svaki dobar nastavnik ili bilo koji od djelatnika bi morao dobro u svom radu uočavati te razne intrige među učenicima koji kasnije prerastaju u nasilje. To se vidi koji razred, u kojem oni predaju, da li može on zamijetiti da li će se nešto dogoditi. Tako da on može isto poticati, predavači, kod ravnatelja ili pedagoga, stručne službe i usput da skrene roditeljima pažnju, jer roditelji su jako osjetljivi ako im vi direktno kažete, morate im sve pod navodnim znacima reći. Ako vam kaže da vaše dijete često učestvuje u ekscesima onda smo mi krivi, previše zabadamo. (Zagreb, SŠ)

Da pedagog dođe na sat razrednika i odradi. Obično oni odu na te edukativne seminare i neka prenese to što je tamo naučio u razredu na satu razrednika. Znači povremeno neka dođe pedagog. Htjela sam samo reći da mislim da treba educirati razrednike da doista te satove

razrednika rade prema planu i programu koji slože. Da se to stvarno ne pretvori, ima super ideja, super priručnika, izdali ste. Tko hoće raditi, od zdravstvenog odgoja, može se. Ja pratim i mislim da većina nastavnika još uvijek ima onaj klasični sat razrednika, eventualno nekakav razgovor ili radite što hoćete. (Nastavnici, Slavonija)

Prije svega uvela bi, kako idem po nastavi, to mi je obaveza, pedagog ide na nastavu. Prije svega nastava koja je pre, pre dosadna, nekih predmeta, čast izuzecima. Ja i sama koji put to kažem djeci, ja na tom satu ne bi bila nema šanse, to je užasno. Užasno naporno, pogotovo 7 takvih sati, to je ludilo. Napraviti kvalitetniju nastavu, to mi stalno pričamo, ali mi to ne radimo. To se priča ovako kada dolaze savjetnici pa se napravi 1, 2 sata, a mi ne možemo tako, pedagozi, psiholozi bi vječito na nastavi i gledati da li će netko imati suvremenu nastavu ili ne. Da bude ta nastava zanimljiva. Svatko dijete može naći na Internetu, udžbeniku, neke stvari i pričati, što više razgovarati. Pa evo i u vidu ovih radionica, njima se to jako sviđa. Ljudi to ne vole, nastavnici to ne vole. Ne vole grupne radove, ne vole radionice jer je tu jako teško. Jer ti trebaš vladati situacijom, a vladati situacijom je jako teško. Biti Moderatorica, pričala sam im o medijaciji, to je kao bez veze. Kada ti ne vladaš nego samo onim gradivom, i ne maknuti se. Nastavnici vole djecu koja šute, ne pitaju. Jer ako dijete pita to je već provokacija, negativna ocjena ili neopravdan sat. Zašto, zato jer treba. (Lika, SŠ)

Mislim da bi bilo ključno da se prvo educira sve nastavnike i da oni reagiraju na određene situaciju. Nažalost ja čujem od učenika da oni ne reagiraju, neke stvari ne žele vidjeti. To je veliki problem. Ako nastavnik ne reagira na to, on šalje poruku to je prihvatljivo, to je u redu. (Zagreb, SŠ)

Osim oplemenjivanja sata razredne zajednice koji bi bio kvalitetniji, koji bi više obrađivao tu tematiku, ali ne samo da to izvršava razrednik, nego baš učenici aktivno, da odrađuju svoje sekvence, rade kroz radionice, dio bih proveo kroz roditeljske sastanke, za prve razrede, druge razrede, grupne i onda poslije prema viđenjima i razgovoru s roditeljima što bi oni željeli da realiziramo od programa, možda pozivali vanjske stručnjake, od pravobraniteljice za djecu nadalje. (Zagreb, SŠ)

Pa ja bi im dala neke radionice, ali to bi bile psihološke radionice. Ali to je isto pitanje koliko bi, ali dala bi im neko igranje uloga i takvih stvari. To bi im dala. Ali bi im za to tražila stručni kadar, neke psihologe, nekog tko se time bavi. Ne bi se to baš usudila sama isprobavati, jer mislim da ne bi imalo efekta. Mislim da bi to trebao raditi netko tko to stvarno. Ali ne na čistu edukaciju da se mi sjednemo i mi njima pričamo. Od toga nema ništa. Na edukaciju u smislu da se oni nađu u središtu toga i da oni budu ti koji su sada odjednom napadnuti ili da prožive točno to. Da dožive, da znaju što se događa. Tako nešto bi po meni njima trebalo. Zato što mislim da i puno odraslih bez ikakvih teškoća se ne zna staviti u tuđe cipele, pa to vidjeti iz tog kuta. Ali oni to uopće nemaju pojam kako bi se stavili u nečije cipele. Njima je to potpuno nejasno. (Zagreb, SŠ)

Po meni, ja mislim da je greška u bodovanju, odnosno fakulteti ne vrednuju to ništa. Recimo da si ti predsjednik učeničkog vijeća, da dobiješ nekakve bodove za to jednog dana na fakultetu mislim

da bi se to možda sve više pokrenulo, da vodiš školske novine ili tako nešto. Kod nas da li je učenik u izvan nastavnim aktivnostima ili nije tako je svejedno. Nigdje ti se to ne boduje za nešto. Ne piše ti u nekom tvom da si bio ovo, pa ono. Mislim da je vani drugačiji sistem i onda njih sami sistem potiče na neko aktiviranje, daj da čujem tvoj glas. Kod nas je sve tako malo mučno sve skupa, ali valjda je situacija u društvu i sve to ... kažem, od djece koja budu u osnovnoj školi puna aktivnosti, oni kad dođu u srednju školu nema ih nigdje više, ne možeš ih više dobiti, rijetko da se aktiviraju. Sad da li se ... ja se uvijek bacim jedna ova, jedna ona, tko će to meni preslušavati, kafići su jedini koji su tu, ali nažalost mlade, djecu puno više niti ne zanima trenutno. Jer kad grad pokuša nešto, vidim likovni tečaj ništa, nula bodova ne znam što je razlog tome, ali mislim da ne znam što da mi njima otvorimo. (Slavonija, SŠ)

Kao dobar mehanizam za moguće ostvarivanje pojedinih preporuka je financiranje kroz fondove EU-a. Jedna od škola iskoristila je sredstva kako bi opremila glazbenu učionicu te školski band.

Jedna od poteškoća s kojima se škole susreću je nedostatak infrastrukture i sadržaja za djecu pa su i navedeni među preporukama kao mehanizmi koji bi djeci kvalitetnije ispunili vrijeme, kako bi djeca dobila mogućnost izbora kako i što sa svojim slobodnim vremenom te kako bi se pokrenula, odnosno bila manje pasivna te se međusobno družila i povezala. Za to je naravno nužna i suradnja s lokalnom zajednicom i povezivanje svih dionika. Predlaže se informiranje putem lokalnih postaja ili dijeljenjem promotivnih materijala u zajednici. Među preporukama našla se i preporuka o razvijanju svijesti o korištenju usluga volontera i vanjskih suradnika.

Ovaj kvart u kojem je škola, odnosno ta tri naselja su jako siromašna s bilo kakvim aktivnostima i nekakvom infrastrukturom, nemamo niti knjižnicu, niti nekakav klub za mlade, kino, kazalište, jako je siromašan kvart po tom pitanju, i park je ovaj tu što je u području škole, djeca se stvarno nemaju gdje okupljati niti im kvart nema za ponuditi nikakav kvalitetni sadržaj. Jedino što ostaje je škola. Ako nešto možemo ili ćemo na razini škole ili ako nešto možemo u suradnji s lokalnom zajednicom pa onda tu ponuditi nekakav sadržaj, a pošto u školi nemamo tog mjesta, prvo bi nam trebao neki prostor (Zagreb, OŠ)

Možda ne toliko tipično aktivnosti vezane na tu temu. Nego više izvan nastavnih aktivnosti. Znači što više s te strane animirati, što više sadržaja pružiti toj djeci da jednostavno oni imaju mogućnost izbora. (Lika, OŠ)

Kao prvo da mogu, da imam neograničene resurse ja bi prvo ispunila slobodno vrijeme našoj djeci. (Slavonija, OŠ)

Prije su ljudi više surađivali, družili se. Sada je neko otuđenje, nema bliskosti više među nama, to je to. (Lika, SŠ)

Na dobro, pozitivno ponašanje. Uvijek isticati dobre primjere. Uvijek isticati nekakvi humanitarni rad, volonterski, pomaganje unutar škole, izvan škole. Puno više na onome što treba raditi, nego na onome što ne treba raditi. (Slavonija, OŠ)

Učitelji ili čak iznajmiti možda nekakve vanjske suradnike ili volontere, da imaju šah, netko ih uči šah pa se povezuju, netko ih uči stolni tenis, s nekim slikaju, s nekim pjevaju zajedno, onda se stvaraju poveznice među ljudima. (Nastavnici, Zagreb)

Jedan od prijedloga bio je da se ne prepušta školama da razvijaju kampanje u smjeru prevencije nasilja, već da se razvije gotovo nacionalni model jer će tada on biti obvezujući, a ne prepušten na volju škole i njezinog osoblja.

Suradnja i podrška ravnatelja pokazala se izuzetno važnom jer ukoliko postoji podrška vodstva škole, postoji i bolja mogućnost organiziranja cjelokupnog sustava podrške za probleme s kojima se susreću djeca i nastavnici.

Suradnja s ravnateljem, nisam ništa spomenula u vezi toga, osim da ravnateljica sudjeluje, za bilo koji projekt, za bilo koji preventivni program, bilo što što se radi od lokalne zajednice pa na dalje ravnatelj treba biti baš stručna osoba i figura koja odigra jako puno toga u posredovanju između lokalne zajednice i škole, neki povezni,. Mislim da mi, kao stručna služba, bez ravnatelja bismo teško neke stvari uspjeli bez sluha raditi. Puno se ljudi stručno usavršava, ali je bitno kakav ravnatelj ima stav prema stručnom usavršavanju. Imate škole u kojima ravnatelji jednostavno ne znaju što to znači. Mi smo stvarno područje za učenje. (Zagreb, OŠ)

Za škole koje imaju područne škole jedna od preporuka je međusobno bolje povezivanje i suradnja.

Nastavnici su predložili uvođenje uniforma s ciljem smanjenja vanjskih socio-ekonomskih razlika među djecom.

4 Zaključci

Zaključci i preporuke za daljnji rad ljudi u sustavu očekivano su povezane s dosadašnjim načinima rada. U svakom slučaju idealtipski se može reći kako je sve pozitivne elemente u pristupu nasilju među djecom potrebno zadržati ili eventualno nadograditi. Primjeri lošije prakse mogu poslužiti kao temelj za rješavanje ili prepoznavanje sličnih situacija u budućnosti. A prepreke u dosadašnjem radu također mogu poslužiti kao polazišne točke za rješavanje izazova u budućnosti. Naravno, radi se o kompleksnom sustavu i situacijama tako da je pitanje koliko je uopće moguće neke poteškoće riješiti u objektivnim okolnostima u kojima se škole nalaze, ali svakako te poteškoće mogu poslužiti kao predložak ili zbir ideja za neke buduće aktivnosti. S obzirom da se Zagreb i ostale regije razlikuju u okolnostima u kojima škole rade, bit će potrebno razvijati i različite modele koji bi odgovarali realnim mogućnostima škole.

Opći preduvjet za rješavanje problema vršnjačkog nasilja je njegovo **prepoznavanje** i to ne samo od strane škole i njezinih djelatnika, već i od strane same djece i roditelja. S obzirom da su škole već uključene u programe vezane za vršnjačko nasilje, razina njihovog poznavanja na zadovoljavajućoj je razini, ali kako dolaze nove generacije i novi suradnici to svakako treba održavati i prema potrebi unaprijediti. Neprepoznavanje nasilja je problem šire zajednice odnosno društva koji često prepoznaje samo „fizičko“ nasilje dok nisu svi osviješteni da postoji i ne-fizičko nasilje te ga ne znaju prepoznati.

Druga kritična točka je **pravovremeno reagiranje**; sami sudionici su to navodili kroz razgovore, a i sami dobri primjeri rješavanja nasilja među vršnjacima ukazali su da je upravo pravovremena reakcija tada bila od izuzetne važnosti jer se povećavaju šanse da se situacija riješi najpovoljnije za obje strane. S druge strane, upravo se u dosta primjera loše prakse pokazalo da se radi o slučajevima kada se nije pravovremeno reagiralo. Pravovremenost reakcije se odnosi i na osvještavanje žrtava da trebaju odmah reagirati, da se ne smiju sramiti, da ih ne smije biti strah reći da im netko radi nešto što ih smeta.

U skladu s time pokazalo se da je Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima dobar temelj za rješavanje problema nasilja među mladima, čijom su primjenom na zadovoljavajući način riješeni problemi nasilja među vršnjacima. Medijacija također služi kao dobar primjer rješavanja problema i škole ga itekako dobro poznaju i koriste. U sredinama gdje to

još nije u potpunosti zaživjelo svakako je potrebno usmjeravati škole u tom smjeru.

Elektroničko nasilje predstavlja novi izazov za škole, roditelje i djecu jer je internet prostor (medij) koje škole gotovo nikako ne mogu kontrolirati, a u većini slučajeva niti sami roditelji nemaju kontrolu nad time što se događa s njihovom djecom u tom prostoru. Dio roditelja sam nije dovoljno upoznat s modernim tehnologijama što svakako umanjuje njihovu mogućnost da uoče i reagiraju na taj tip nasilja. Dio djece uopće ne zna kako bi reagirali na taj tip nasilja i trpe ga te je svakako potrebno nastaviti raditi s djecom, njihovim roditeljima da prepoznaju i odmah prijavljuju oblike nasilja koja trpe zahvaljujući modernim tehnologijama.

Suradnja s roditeljima je od izuzetne važnosti za školu, bilo da se radi o redovitim dolascima na roditeljske sastanke, predavanjima za roditelje ili o izvanrednim situacijama. Neki puta ta suradnja nije lako ostvariva. Osmišljavanje različitih modela suradnje ili pridobivanja na suradnju kako bi se ona u što većoj mjeri mogla iskoristiti jedna je od potencijalnih smjernica za daljnji rad. Npr. prebacivanje komunikacije na e-mail ili forum za roditelje koji znaju i žele to koristiti, a radi manjka vremena ne stižu. S druge strane, veliki izazov u drugim regijama je udaljenost roditelja te njihovo siromaštvo kao razlog ne dolaska. Ovdje bi se mogli osmisliti programi s lokalnom zajednicom da im se sufinancira dolazak ili da se organizira mini-bus ili nešto slično kako bi se osiguralo da dođu.

Preventivni programi su također nešto što je potrebno i dalje provoditi, ali i osmišljavati nove oblike koje bi također trebalo organizirati u nekoliko modaliteta, tj. da škola ovisno o svojim mogućnostima i raspoloživim kapacitetima može odabrati modalitet koji joj u tom trenu odgovara.

Nema suštinskih razlika u percepciji nasilja u školi između nastavnika i stručnog osoblja. Ono što svi podjednako naglašavaju jest da bi voljeli biti više i bolje osposobljeni za rješavanje nasilja.

Daljnje obrazovanje nastavnika, stručnih suradnika te roditelja i djece, predstavlja stavku na kojoj je svakako potrebno raditi, ali to je naravno lakše reći nego napraviti s obzirom na situaciju u kojoj se škole, lokalne zajednice pa i sama država nalazi. Naravno, to ne treba služiti kao izgovor inerciji i nedjelovanju u smjeru poboljšanja. Inicijative nastavnika i stručnih suradnika su pokazale da se, unatoč nekim objektivnim poteškoćama, uz podršku škole i/ili zajednice mogu provoditi dodatno informiranje, radionice i sl.

Poboljšanje obrazovanja nastavnika za obaveze i funkcije koje ih čekaju u školi i kao nastavnike i razrednike možda je jedan od segmenta koji se može dodatno obraditi i za vrijeme redovnog školovanja nastavnika.